

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Θεοδούλη Αλεξιάδου • Άννα Π. Βακάλη • Ευαγγελία Καλούδη
Χρυσάνθη Κουμπάρου • Τριαντάφυλλος Η. Κωτόπουλος
Πολυξένη Κ. Μπίστα • Στυλιανή Σπ. Νάκη • Δημήτρης Σ. Πάνος

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Α΄ Λυκείου

ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗΣ ΓΡΑΦΗΣ

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗΣ ΓΡΑΦΗΣ

Α΄ Λυκείου

Επιστημονική Επιτροπή Αξιολόγησης

Συντονιστής / Αξιολογητής

Λάμπρος Βαρελάς

Εν ενεργεία μέλος Δ.Ε.Π.

Αξιολογήτρια

Ελευθερία Ζάγκα

Εν ενεργεία εκπαιδευτικός

Αξιολογήτρια

Ιωάννα Χαλίσσιανη

Εν ενεργεία εκπαιδευτικός

Τεχνικός Εμπειρογνώμονας

Σοφία Τζελέπη

Πτυχιούχος Πληροφορικής

Επικουρικός Εμπειρογνώμονας

Ειρήνη Σταυριανού

Πτυχιούχος τεχνολογίας γραφικών τεχνών

**Υπεύθυνη Διδακτικού Πακέτου
για το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής**

Αγλαΐα Τουρίμπαμπα

Σύμβουλος Β΄ ΙΕΠ

Πράξη με τίτλο: «Συγγραφή, Αξιολόγηση και Ένταξη διδακτικών βιβλίων στο Μητρώο Διδακτικών Βιβλίων και στην Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Διδακτικών Βιβλίων» με κωδικό ΟΠΣ 6010165 στο Πρόγραμμα «Ανθρώπινο Δυναμικό και Κοινωνική Συνοχή» 2021-2027

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Σπυρίδων Δουκάκης

Πρόεδρος του Δ.Σ. του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Υπεύθυνος Πράξης

Διονύσιος Μουρελάτος

Σύμβουλος Α΄ του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Αναπληρωτής Υπεύθυνος Πράξης

Στυλιανός Μαυρατζάς

Σύμβουλος Α΄ του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

**«Με τη συγχρηματοδότηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης»
και το Πρόγραμμα «Ανθρώπινο Δυναμικό και Κοινωνική Συνοχή»**

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Υπουργείο Παιδείας, Θρησκευμάτων
και Αθλητισμού

Με τη συγχρηματοδότηση
της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Πρόγραμμα
Ανθρώπινο Δυναμικό και
Κοινωνική Συνοχή

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Θεοδούλη Αλεξιάδου • Άννα Π. Βακάλη • Ευαγγελία Καλούδη • Χρυσάνθη Κουμπάρου
Τριαντάφυλλος Η. Κωτόπουλος • Πολυξένη Κ. Μπίστα • Στυλιανή Σπ. Νάκη • Δημήτρης Σ. Πάνος

ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗΣ ΓΡΑΦΗΣ

Α΄ Λυκείου

ΑΝΑΔΟΧΟΣ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ: πεδίο

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ

ΣΥΓΓΡΑΦΙΚΗ ΟΜΑΔΑ

Θεοδούλη Αλεξιάδου, Δρ Université Paris IV-Sorbonne,
ΕΔΙΠ Τμήματος Θεατρικών Σπουδών ΕΚΠΑ
Άννα Π. Βακάλη, Δρ Γλώσσας και Δημιουργικής Γραφής, ΕΔΙΠ,
ΠΤΝ Πανεπιστήμιο Δυτ. Μακεδονίας
Ευαγγελία Καλούδη, Δρ Διδακτικής της Λογοτεχνίας, ΦΠΨ ΕΚΠΑ,
Φιλολόγος εκπαιδευτικός
Χρυσάνθη Κουμπάρου, Δρ Παιδαγωγικής, ΦΠΨ ΕΚΠΑ,
Σύμβουλος Εκπαίδευσης
Τριαντάφυλλος Η. Κωτόπουλος, Καθηγητής Δημιουργικής
Γραφής και Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, ΠΤΝ Πανεπιστήμιο
Δυτ. Μακεδονίας
Πολυξένη Κ. Μπίστα, Δρ Φιλολογίας, Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων,
πρώην Σύμβουλος Α΄ ΙΕΠ
Στυλιανή Σπ. Νάκη, Δρ Διδακτικής της Λογοτεχνίας, ΦΠΨ ΕΚΠΑ,
Φιλολόγος Διευθύντρια Β΄ Αρσακείου Λυκείου Ψυχικού
Δημήτρης Σ. Πάνος, Μεταπτυχιακό Δίπλωμα, ΦΠΨ ΕΚΠΑ,
Φιλολόγος εκπαιδευτικός

ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ –
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ
ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Σίνος Γκιώκας, Φυσικός
Τέτη Παλαιοθοδώρου, Φιλολόγος

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΕΝΤΥΠΟΥ
ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ
ΜΑΚΕΤΑ – ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ

Εκδόσεις Πεδίο
Σοφία Μακρινού, Γραφίστρια
Στέλλα Κατεργιαννάκη, Γραφίστρια

**ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΨΗΦΙΑΚΩΝ ΜΑΘΗΣΙΑΚΩΝ
ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΩΝ**

ΣΥΛΛΗΨΗ – ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ
ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΨΗΦΙΑΚΩΝ
ΜΑΘΗΣΙΑΚΩΝ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΩΝ
ΤΕΧΝΙΚΗ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ ΨΗΦΙΑΚΩΝ
ΜΑΘΗΣΙΑΚΩΝ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΩΝ

Συγγραφική ομάδα

Κωνσταντίνος Κουσουλός, Μεταπτυχιακό Δίπλωμα,
Τμήμα Πληροφορικής και Τηλεπικοινωνιών ΕΚΠΑ,
εκπαιδευτικός Πληροφορικής

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Δημιουργική Γραφή είναι...	6
Η Δημιουργική Γραφή πάει σχολείο	7
Εγχειρίδιο Δημιουργικής Γραφής	8
Γράφουμε ιστορίες	8
Μαθαίνουμε για την αφήγηση ή Αφήγηση, μια πράξη επικοινωνίας	10
Μαθαίνουμε ποιος αφηγείται την ιστορία ή Ο αφηγητής και ο ρόλος του στην αφήγηση	13
Μαθαίνουμε και διαβάζουμε για τον χωροχρόνο της ιστορίας ή Το σκηνικό της αφήγησης	17
Μαθαίνουμε για τα πρόσωπα της ιστορίας ή Οι χαρακτήρες της αφήγησης	20
Μαθαίνουμε πώς οργανώνεται η ιστορία ή Η πλοκή της αφήγησης	26
Μαθαίνουμε για τον χρόνο της ιστορίας ή Ο χρόνος της ιστορίας και της αφήγησης	32
Μαθαίνουμε πώς ο αφηγητής λέει την ιστορία του ή Αφηγηματικοί τρόποι	36
Γράφουμε ποιήματα	38
Κυνήγι λογοτεχνικού θησαυρού	44
Βιβλιογραφία	47

ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΓΡΑΦΗ ΕΙΝΑΙ...

Η Δημιουργική Γραφή ως έννοια και όρος έχει απασχολήσει ιδιαίτερα τη σύγχρονη νεοελληνική πραγματικότητα. Ως επιστημονικό πεδίο αλλά και ως πολιτισμική διαδικασία και ως πηγή ανανέωσης της εκπαιδευτικής πράξης αφορά όχι μονάχα την τέχνη και τη λογοτεχνία, αλλά ευρύτερα τις πολιτισμικές πρακτικές και τη σύγχρονη εκπαιδευτική θεωρία και σκέψη. Ο όρος «Δημιουργική Γραφή» αποδίδει στην ελληνική γλώσσα τον πετυχημένο και ευρηματικό αγγλοσαξονικό «Creative Writing»¹, αλλά στον ελλαδικό χώρο δεν υπάρχει καθολική συμφωνία τόσο για το περιεχόμενο του όρου όσο και για την αξία της δημιουργικής γραφής ως διαδικασίας. Στη δική μας εκπαιδευτική πραγματικότητα η Δημιουργική Γραφή ξεκίνησε ως προετοιμασία για επίδοξους συγγραφείς, αλλά πολύ σύντομα στράφηκε στην ανανέωση της προσέγγισης και διδασκαλίας των λογοτεχνικών και των φιλολογικών και ανθρωπιστικών σπουδών γενικότερα.

Σήμερα ακαδημαϊκοί δάσκαλοι και συγγραφείς συμφωνούν πως η Δημιουργική Γραφή αφορά μια κριτική προσέγγιση του λόγου που λειτουργεί ταυτόχρονα σε δύο αλληλοσυμπληρούμενα πεδία: την πράξη τού να γράφεις (δημιουργικά) και την πράξη να σκεφτείς κριτικά τη διαδικασία της γραφής και τα αποτελέσματά της.

Διεθνώς η Δημιουργική Γραφή εντάσσεται στον χώρο της Φιλολογίας (λογοτεχνική γραφή, τέχνη της συγγραφής, λογοτεχνική θεωρία της ανάγνωσης), στον χώρο της Παιδαγωγικής (βιωματική εκπαιδευτική μέθοδος), στον χώρο της Ψυχολογίας (θεραπευτική μέθοδος), στον χώρο των Γραφιστικών Τεχνών και της Διαφήμισης κ.ά. Στον σχολικό χώρο αυτή η εξοικείωση με τον λόγο και η εξερεύνηση των δυνατοτήτων του συνδυάζεται με ένα δημιουργικό «παιχνίδι» και τον πειραματισμό σε ποικίλα λογοτεχνικά, και όχι μόνο, είδη χωρίς τον φόβο σωστού ή λάθους, ενώ ταυτόχρονα δίνεται έμφαση στη δημιουργική δραστηριότητα, στην αυτοαποκάλυψη μέσω της γλώσσας και στην ευφάνταστη αξιοποίηση προσωπικών εμπειριών και συναισθημάτων. Να σημειώσουμε ότι σύμφωνα με τους σημαντικότερους καθηγητές και ιστορικούς της Δημιουργικής Γραφής οι ρίζες της ανάγονται στην *Ποιητική* του Αριστοτέλη, που επηρέασε όσο κανείς τη σύγχρονη δυτική σκέψη. Κατά τον Morley (2007: 6), συνιστά ένα κείμενο μύησης των μαθητών και μαθητριών (και των αναγνωστών και αναγνωστριών) του στη δραματική τέχνη και στους κανόνες της.

1. Η χρήση του όρου «Δημιουργική Γραφή» σύμφωνα με την O'Rourke (2005: 2) χρονολογείται από το 1816, όταν ο W. Wordsworth χαρακτήρισε τη συγγραφή δημιουργική τέχνη και τη διέκρινε από την κριτική, τη δημοσιογραφική, την ακαδημαϊκή ή την τεχνική γραφή. Κατά τον Fenza, όμως (2008: 165), τον όρο επινόησε ο R. Emerson το 1837 στη διάλεξή του με τίτλο «The American Scholar», όπου αναφερόταν στη «δημιουργική γραφή» και τη «δημιουργική ανάγνωση» ως τρόπους αντίδρασης στην παραδεδομένη γνώση και στον συντηρητισμό που χαρακτήριζε τη φιλολογία. Ο ευδιάκριτος υπέρπων ανταγωνισμός ανάμεσα σε Αμερική και Αγγλία για τη διεκδίκηση του τίτλου του «εμπνευστή» της Δημιουργικής Γραφής αναδεικνύει με τον πλέον εύγλωττο τρόπο και την πολιτισμική ισχύ της (Κωτόπουλος, 2016).

Δημιουργική Γραφή θεωρείται κάθε μυθοπλαστική ή μη γραφή, είτε πεζογραφία είτε ποίηση, που υπερβαίνει τα όρια της τυπικής επαγγελματικής, δημοσιογραφικής ή ακαδημαϊκής γραφής. Με άλλα λόγια, είναι μια λογοτεχνική γραφή που εστιάζει στη δημιουργικότητα, σε αντίθεση με τον πληροφοριακό σκοπό της γραφής. Στο Εγχειρίδιο Δημιουργικής Γραφής θα ασχοληθούμε με τη συγγραφή κειμένων πεζογραφικών, ποιητικών, σεναριακών, θεατρικών και γενικά με τη λογοτεχνική γραφή κάθε είδους.

Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΓΡΑΦΗ ΠΑΕΙ ΣΧΟΛΕΙΟ

Στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, για τη διδασκαλία τόσο του γλωσσικού μαθήματος όσο και αυτού της Λογοτεχνίας, έχουν χρησιμοποιηθεί στο παρελθόν ποικίλες διδακτικές προσεγγίσεις με διαφορετικές στοχεύσεις και διαφορετικό περιεχόμενο κάθε φορά. Μετά το 1975 εμφανίζεται μια νέα τάση για εκσυγχρονισμό και βελτίωση της διδασκαλίας, αλλά μόλις το 1999 τα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών αναφέρονται στη δημιουργικότητα και προτείνονται ασκήσεις που θεωρείται ότι εντάσσονται στο πεδίο της Δημιουργικής Γραφής. Πρέπει να επισημανθεί όμως ότι στο επικαιροποιημένο Πρόγραμμα Σπουδών του 2000 (Βακάλη, 2014: 260, 345) και στο αντίστοιχο Βιβλίο Οδηγιών του Εκπαιδευτικού δεν υπάρχουν παρόμοιες υποδείξεις. Το 2011 το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο με το Πρόγραμμα Σπουδών για το Νέο Σχολείο στοχεύει στην καδιέρωση της δημιουργικότητας και στο Πρόγραμμα Σπουδών της ίδιας χρονιάς για την Α΄ Λυκείου (ΦΕΚ 1562/27-6-11) για πρώτη φορά εμφανίζεται επίσημα η Δημιουργική Γραφή ως όρος. Από το σχολικό έτος 2016-2017 και για τα επόμενα διδακτικά έτη σταδιακά κατά την εξέταση του μαθήματος της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας στα Γυμνάσια, στα ΕΠΑΛ και στα Γενικά Λύκεια προτείνεται για τους μαθητές και τις μαθήτριες η επιλογή δραστηριότητας Δημιουργικής Γραφής. Στα Νέα Προγράμματα Σπουδών, που δημοσιεύθηκαν το 2021 και αναμένεται να εφαρμοστούν με την έκδοση των παρόντων εγχειριδίων, η Δημιουργική Γραφή πλέον αποτελεί διακριτή ενότητα στην παρουσίαση της φυσιογνωμίας του μαθήματος. Η Δημιουργική Γραφή συνδέεται με την καλλιτεχνική, κοινωνική και επικοινωνιακή δυναμική της ανάγνωσης και την ενδυνάμωση της κριτικής ικανότητας των μαθητών και μαθητριών. Η εργαστηριακή λογική της προσφέρει τη δυνατότητα στους μαθητές και στις μαθήτριες να προσεγγίζουν βιωματικά τον λόγο και απελευθερώνει τη δημιουργικότητά τους. Ποικίλο σχετικό υλικό με δραστηριότητες Δημιουργικής Γραφής και ανάλογα διδακτικά σενάρια έχει ήδη παραχθεί και δοκιμαστεί επί σειρά ετών σε μεταπτυχιακές εργασίες φοιτητών και φοιτητριών του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Δημιουργική Γραφή» του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας (2008-), και πιο συγκεκριμένα στην Κατεύθυνση Σπουδών «Εκπαίδευση». Σημαντικό ρόλο στην επιστημο-

νική στοιχειοθέτηση του γνωστικού αντικειμένου της Δημιουργικής Γραφής στην Ελλάδα και της αξιοποίησής του στη σύγχρονη ελληνική εκπαίδευση διαδραμάτισαν τα ανά διετία διεθνή συνέδρια Δημιουργικής Γραφής που διοργανώνονται από το ίδιο πρόγραμμα (2013-)².

ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗΣ ΓΡΑΦΗΣ

Στο παρόν εγχειρίδιο παρουσιάζεται σύντομα το σχετικό κάθε φορά θεωρητικό πλαίσιο («Μαθαίνουμε» και «Προσέχουμε») με παραδείγματα («Διαβάζουμε») και με προτεινόμενες ενδεικτικές δραστηριότητες («Γράφουμε»). Συχνά τα παραπάνω συνδυάζονται μεταξύ τους, ενώ οι θεματικές που προσεγγίζονται αφορούν τον λογοτεχνικό πεζό και ποιητικό λόγο, σεναριακά και θεατρικά κείμενα, όπως και άλλες μορφές λογοτεχνικής γραφής.

Το Εγχειρίδιο Δημιουργικής Γραφής λειτουργεί υποστηρικτικά στο Βιβλίο Μαθητή, καθώς μέσα από δραστηριότητες και παραδείγματα που παραπέμπουν στα κείμενα του βιβλίου, ασκεί και μυεί τους μαθητές και τις μαθήτριες στη λογοτεχνική ανάγνωση και γραφή. Θα ακολουθήσουν εγχειρίδια και στις επόμενες δύο τάξεις του λυκείου, όπου θα υπάρχει εμβάθυνση στις ίδιες θεματικές και θα προεκτείνεται η λειτουργική τους χρήση.

Τι είναι πεζογραφία;

Τι είναι ποίηση;

Τι είναι σενάριο;

Τι είναι θέατρο

ΓΡΑΦΟΥΜΕ ΙΣΤΟΡΙΕΣ

Η τέχνη της αφήγησης είναι τόσο παλιά όσο και η ανθρώπινη ομιλία και ο ανθρώπινος πολιτισμός. Στις σχεδόν άπειρες μορφές της, υπήρχε πάντοτε, παντού και σε όλες τις κοινωνίες η διάθεση αλλά και η ανάγκη να δημιουργεί ο άνθρωπος ιστορίες. Οι αφηγήσεις των ανθρώπων αφορούσαν όλες τις πτυχές της καθημερινότητάς τους, τις συνήθειες και

2. Σήμερα λειτουργούν στην Ελλάδα τρία Προγράμματα Μεταπτυχιακών Σπουδών Δημιουργικής Γραφής. Το παλαιότερο, «Δημιουργική Γραφή», με τέσσερις πλέον Κατευθύνσεις (1. Συγγραφή 2. Εκπαίδευση 3. Κινηματογραφική – Τηλεοπτική Συγγραφή 4. Ιστορία και Συγγραφή της Ποντιακής Λογοτεχνίας) είναι αυτό του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας. Υπάρχει το ομώνυμο ΠΜΣ του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου (από το 2016 έως το 2022 σε συνεργασία με το ΠΔΜ) και το νεότερο «Δημιουργική Γραφή, Θέατρο και Πολιτιστικές Βιομηχανίες: Καλλιτεχνικές, ερευνητικές και παιδαγωγικές εφαρμογές» (2022-) του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου.

τους τρόπους ζωής, τα διάφορα φυσικά φαινόμενα, τις ιστορίες ενός λαού. Οι ιστορίες ξεκίνησαν ως τα νέα από απομακρυσμένα μέρη του κόσμου, για τις μάχες και τα κατορθώματα, για τους πολέμους και τους αγώνες. Με τον καιρό οι καθημερινές αυτές ιστορίες έγιναν λογοτεχνία, ποίηση, θέατρο και κινηματογράφος, τηλεοπτικές σειρές και ραδιόφωνο, τραγούδι, μουσική και χορός. Σήμερα όλος ο κόσμος έχει κατακλυστεί από ένα παγκόσμιο πλέγμα αφηγήσεων. Ιστορίες λέγονται, ακούγονται· είναι παντού, στο πραγματικό, διαδικτυακό και ψηφιακό περιβάλλον μας.

*Πώς άρχισα να
Ξαναγράφω τραγούδια*

Κάθε ιστορία

τη γράφει ο συγγραφέας ή η συγγραφέας

τη λέει ο αφηγητής ή η αφηγήτρια

με διάφορους τρόπους

είτε συμμετέχοντας στην ιστορία είτε όχι

βλέποντάς τη μέσα από διάφορες οπτικές γωνίες.

Την ιστορία συνδέτουν

το θέμα

ο χρόνος

ο τόπος

οι χαρακτήρες

τα περιστατικά

και ο τρόπος που αυτά παρουσιάζονται.

Η αφήγηση μπορεί να αφορά

πραγματικά γεγονότα

πλασματικά γεγονότα ή

και τα δύο.

Η αφήγηση μπορεί να είναι

εκτεταμένη ή

σύντομη ή

πολύ σύντομη.

Η τεχνολογία της αφήγησης ιστοριών

ΜΑΘΑΙΝΟΥΜΕ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΦΗΓΗΣΗ Ή ΑΦΗΓΗΣΗ, ΜΙΑ ΠΡΑΞΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

Η αφήγηση είναι μια πράξη επικοινωνίας με την οποία παρουσιάζεται προφορικά ή γραπτά μια σειρά πραγματικών ή πλασματικών (επινοημένων) γεγονότων.

Ποιος βλέπει την ιστορία

Ποιος αφηγείται την ιστορία

Η πράξη της αφήγησης συγκροτείται από:

1. το περιεχόμενο, που καλείται να αναπαραστήσει η αφήγηση
2. το ίδιο το προϊόν της αφηγηματικής διαδικασίας, δηλαδή το κείμενο.

Για παράδειγμα, στην ομηρική εποχή, ο τρόπος με τον οποίο ο ραψωδός (ο πομπός) απευθύνεται στο ακροατήριο (ο δέκτης) και οι τεχνικές που μετέρχεται για να κερδίσει την προσοχή του συνιστούν την πράξη της αφήγησης. Το περιεχόμενο της αφήγησης είναι οι ιστορίες του Οδυσσέα και του Αχιλλέα και το προϊόν της αφηγηματικής διαδικασίας είναι τα ομηρικά έπη.

ΠΡΟΣΕΧΟΥΜΕ

Η αφηγηματική πράξη

Πομπός	Περιεχόμενο αφήγησης	Κείμενο (προϊόν αφηγηματικής διαδικασίας)	Δέκτης
Ραψωδός	Οι ιστορίες του Αχιλλέα και του Οδυσσέα	Ομηρικά έπη	Ακροατήριο

ΜΑΘΑΙΝΟΥΜΕ ΚΑΙ ΔΙΑΒΑΖΟΥΜΕ

Η οπτική γωνία – Ζητήματα εστίασης

Παράλληλα με την έννοια του αφηγητή πρέπει να εξεταστεί αυτή της οπτικής γωνίας από την οποία πραγματώνεται η αφήγηση.

οπτική γωνία, TEDed

Ο συγγραφέας και κριτικός Henry James (1843-1916) εντόπισε τη διάκριση μεταξύ του «λέω» («telling») και του «δείχνω» («showing») (James, 1991). Στην πρώτη περίπτωση του «λέω» ο αφηγητής μάς μεταφέρει ο ίδιος τα διάφορα γεγονότα και λόγια των χαρακτήρων. Στη δεύτερη, «δείχνω», ο αφηγητής αναδεικνύει τα γεγονότα και τους χαρακτήρες μέσα από τις πράξεις και τα λόγια άλλων ηρώων. Ο Genette (Genette, 2007: 260) έκανε τη διάκριση ανάμεσα στο «ποιος βλέπει» και στο «ποιος μιλά», υπονοώντας ότι σε ένα έργο ο αφηγητής δεν είναι πάντοτε ο εικονολήπτης της ιστορίας που αφηγείται.

Προτείνει τελικά την έννοια της «εστίασης»: το πρόσωπο μέσα από το οποίο εστιάζεται η ιστορία που παρακολουθούμε δεν συμπίπτει απαραίτητα με τον αφηγητή. Διακρίνει τρεις βασικές περιπτώσεις:

Αφήγηση με μηδενική εστίαση	Αφηγητής παντογνώστης-θεός
Ο αφηγητής γνωρίζει	
<ul style="list-style-type: none"> • τα πάντα σχετικά με την ιστορία που διηγείται • γεγονότα και λεπτομέρειες που οι ήρωες αγνοούν ή δεν έχουν πληροφορηθεί ακόμα • τις σκέψεις και τα συναισθήματα των ηρώων της ιστορίας 	

όπως *Το ποτάμι* του Αντώνη Σαμαράκη

Αφήγηση με εσωτερική εστίαση	Αφηγητής-άνθρωπος
Ο αφηγητής μάς αποκαλύπτει όσα γνωρίζει ένα συγκεκριμένο πρόσωπο της ιστορίας του	

όπως *Το κρεβάτι* του Γιώργου Ιωάννου

Αφήγηση με εξωτερική εστίαση	Αφηγητής-κάμερα
Ο αφηγητής	
<ul style="list-style-type: none"> • αφηγείται μόνο όσα βλέπει • δίνει λιγότερες πληροφορίες από όσες γνωρίζει ο ήρωας • δεν μας πληροφορεί για τις σκέψεις και τα συναισθήματα των ηρώων 	

όπως *Ο Αλιόσα το τσουκάλι* του Leon Tolstoy

ΠΡΟΣΕΧΟΥΜΕ

Εστίαση	Αφήγηση με μηδενική εστίαση	Εσωτερική εστίαση	Εξωτερική εστίαση
Αφηγητής	Παντογνώστης (θεός)	Αφηγητής-άνθρωπος	Αφηγητής-πράγμα (π.χ. κάμερα)
Σχέση με τα πρόσωπα της ιστορίας	Γνωρίζει περισσότερα	Γνωρίζει τα ίδια	Γνωρίζει λιγότερα
Εντοπίζεται π.χ.	Ιστορικά κλασικά μυθιστορήματα	Βιζυηνός, Παπαδιαμάντης	Μυθιστορήματα μυστηρίου, αστυνομικά, θρίλερ
Γραμματικό πρόσωπο	γ' ενικό	α' ενικό	
Παράδειγμα	ο Όμηρος στην <i>Ιλιάδα</i>	ο Οδυσσεύς στην <i>Οδύσσεια</i> (ι-ν)	

ΔΙΑΒΑΖΟΥΜΕ

Τα κείμενα από το βιβλίο μαθητή

- Τα *Τετριμμένα σύμβολα* του Δημήτρη Χατζή
- Το *Βοη voyage* της Ελισάβετ Χρονοπούλου

Τι αφηγητή συναντάμε στα κείμενα αυτά;

ΓΡΑΦΟΥΜΕ

- Αναζητήστε σε μια έγκριτη ειδησεογραφική ιστοσελίδα την κεντρική είδηση της ημέρας. Πώς παρουσιάζεται;

Με βάση αυτό το περιεχόμενο να αφηγηθείτε το περιστατικό:

- α. ως απλός παρατηρητής
- β. ως πρωταγωνιστής

Τι διαφορές εντοπίζετε στις δύο αφηγήσεις;

- Δοκιμάστε τη λογοτεχνική σας ικανότητα δημιουργώντας μια δική σας φανταστική ιστορία. Ο πίνακας που ακολουθεί θα σας βοηθήσει να διαγράψετε το πλαίσιο στο οποίο θα εκτυλιχθεί η αφήγησή σας. Αφού επιλέξετε την ιστορία της οποίας τα στοιχεία βρίσκετε πιο ενδιαφέροντα, συμπληρώστε τα υπόλοιπα και αφηγηθείτε τη σε ένα διήγημα 200-300 λέξεων.

Τόπος	Φιλικό σπίτι	Σχολική τάξη	Κάπου στη Γη
χρόνος	πριν από λίγους μήνες	πριν από λίγες μέρες	2500 μ.Χ.
πρόσωπα			
περιεχόμενο	πάρτι	καβγάς καθηγητή/-ήτριας μαθητή/-ήτριας	
ύφος		χιουμοριστικό	

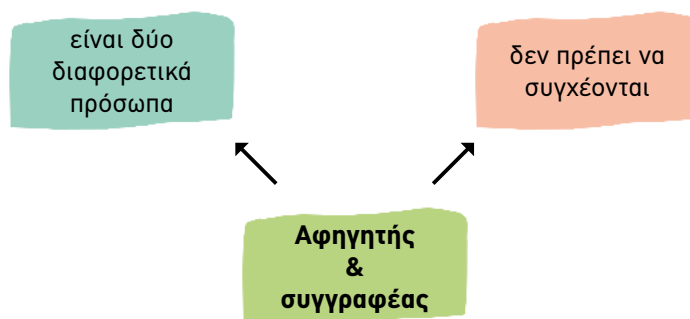
- Αφηγηθείτε με συντομία την υπόθεση μιας κινηματογραφικής ταινίας σε έναν φίλο ή σε μία φίλη σας, με σκοπό να του/της προκαλέσετε το ενδιαφέρον, ώστε να πάει στον κινηματογράφο να τη δει.
- Στο κείμενο του Ανδρέα Καρκαβίτσα *Η θυσία* (τχ. Α΄, σ. 88) τα γεγονότα στα οποία αναφέρεται έχουν ολοκληρωθεί. Ο διοικητής των ηττημένων στρατευμάτων συντάσσει αναφορά προς τους ανωτέρους του για το τι συνέβη. Σε ένα κείμενο 100-150 λέξεων να αποτυπώσετε τον ρόλο του Γιάννη Γούναρη, μέσα από την οπτική του διοικητή χρησιμοποιώντας αφήγηση.
- Στο κείμενο του Κοσμά Πολίτη *Στου Χατζηφράγκου*, η σύζυγος του παπα-Νικόλα δεν άκουσε τη συζήτηση ανάμεσα στον άντρα της και τον Ζαγκουλέα. Την επόμενη μέρα μιλά για το περιστατικό της νυχτερινής επίσκεψης του Πέτρου Ζαγκουλέα σε μια φίλη της. Τι της

λέει; Εστιάστε: (α) στα όσα γνωρίζει ως αφηγήτρια (τι είδους αφηγητή έχουμε;), (β) στον τρόπο με τον οποίο περιγράφει τον άγνωστο επισκέπτη και στα συμπεράσματα στα οποία την οδηγεί η περιγραφή που κάνει.

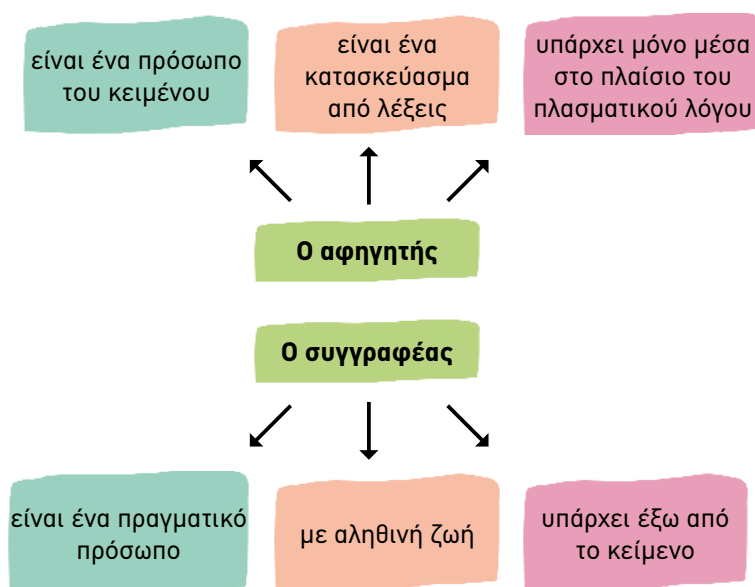
- Αφηγηθείτε σύντομα την ιστορία του Γκρέγκορ Σάμσα από τη *Μεταμόρφωση* του Kafka σε α' πρόσωπο και μέσα σε 200 λέξεις.
- Θεωρήστε ότι το ποίημα [*Το θέμα είναι τ ό ρ α ... π ι λ ε ς*] του Μανόλη Αναγνωστάκη είναι τα λόγια ενός ήρωα με τα οποία ξεκινάει να αφηγείται την ιστορία του σε α' πρόσωπο. Συνεχίστε την ιστορία του με τον ίδιο τρόπο.
- Ξεκινάει ένας μαθητής ή μια μαθήτρια να λέει ένα περιστατικό από τη σχολική ζωή, στο οποίο συμμετείχαν και οι άλλοι μαθητές και μαθήτριες. Ο καθένας αφηγείται το γεγονός από τη δική του πλευρά.

ΜΑΘΑΙΝΟΥΜΕ ΠΟΙΟΣ ΑΦΗΓΕΙΤΑΙ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ Ή Ο ΑΦΗΓΗΤΗΣ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΣΤΗΝ ΑΦΗΓΗΣΗ

Ο αφηγητής και ο ρόλος του μέσα στο λογοτεχνικό κείμενο έχει απασχολήσει διαχρονικά τους σημαντικότερους θεωρητικούς της λογοτεχνίας. Έχουν προταθεί διάφορες κατηγοριοποιήσεις για τον αφηγητή. Τα πλέον ολοκληρωμένα τυπολογικά μοντέλα ανάλυσης ξεκινούν με τη μελέτη της λειτουργίας του αφηγητή στο λογοτεχνικό κείμενο. Θεωρητικοί όπως ο Chatman (1990), ο Booth (1983), ο Stanzel (1986), ο Todorov (1989) και ο Genette (2007) προσπάθησαν να δώσουν οριστικές απαντήσεις και να εντοπίσουν τα πάντα γύρω από αυτόν τον αφηγητή.

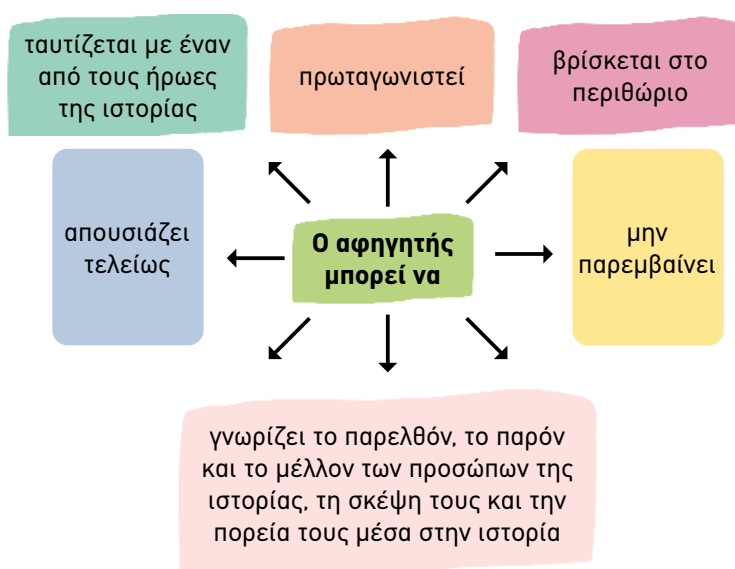

Ο αφηγητής είναι η «μέθοδος» με την οποία ο συγγραφέας μεταδίδει την ιστορία στον αναγνώστη, ένα πλασματικό πρόσωπο, που διαμορφώνεται ανάλογα με τις ανάγκες της αφήγησης. Ακόμη και όταν ταυτίζονται συγγραφέας και αφηγητής, πρόκειται για τεχνική που ο συγγραφέας επιλέγει συνειδητά.

Με άλλα λόγια, ο συγγραφέας είναι ένα πραγματικό πρόσωπο, έχει μια πραγματική ζωή, όπως όλοι οι άνθρωποι, και κινείται σε ένα πραγματικό περιβάλλον. Έχει ονοματεπώνυμο ή έστω ψευδώνυμο. Από την άλλη, ο αφηγητής είναι ένα προσωπίο του συγγραφέα κατασκευασμένο με τέτοιον τρόπο, ώστε να μεταφέρει την ιστορία στον αναγνώστη. Διαφέρει από τον συγγραφέα του έργου όσο διαφέρει το φανταστικό από το πραγματικό (Κωτόπουλος κ.ά., 2023).

ΠΡΟΣΕΧΟΥΜΕ

«Ο αφηγητής είναι αυτός που αποκαλύπτει (ή και αποκρύβει) τις σκέψεις των ηρώων, επιλέγει τις αφηγηματικές τεχνικές ανάμεσα στον ευθύ και στον μετατεθειμένο λόγο, αποφασίζει για τη χρονική τάξη των γεγονότων και μας αποκαλύπτει την ψυχολογία των ηρώων του».

(Todorov, 1989: 78)

ΜΑΘΑΙΝΟΥΜΕ ΚΑΙ ΠΡΟΣΕΧΟΥΜΕ

Ο αφηγητής καλείται να παίξει πολλούς και διαφορετικούς ρόλους.

ΔΙΑΒΑΖΟΥΜΕ

- *Η κλέφτρα των βιβλίων* του Markus Zusak

Ο αφηγητής αυτής της ιστορίας είναι ο Χάρος, και ενώ έχει αναλάβει να μας διηγηθεί την ιστορία ενός κοριτσιού που έκλεβε βιβλία στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, πολλές φορές κατά τη διάρκεια της αφήγησης παίρνει τον λόγο κάνοντας σχόλια ή αναφέροντας προσωπικές του σκέψεις οι οποίες δεν έχουν καμία σχέση με την ιστορία που διηγείται.

Δίπλα στις γραμμές του τρένου τα πόδια τους βούλιαζαν στο χιόνι μέχρι τα καλάμια τους. Τα δέντρα ήταν θαρρείς σκεπασμένα με κουβέρτες από χιόνι.

Όπως θα μπορούσατε να φανταστείτε, κάποιος είχε πεθάνει.

Δεν μπορούσαν απλά να τον αφήσουν πάνω στο έδαφος. Προς το παρόν, δεν θα ήταν και τόσο μεγάλο πρόβλημα, αλλά πολύ σύντομα οι σιδηροτροχιές θα καθαρίζονταν και το τρένο θα έπρεπε να συνεχίσει την πορεία του.

M. Ζούσακ, *Η κλέφτρα των βιβλίων*, Ψυχογιός, 2014

- Να επισημάνετε τα σημεία όπου ο αφηγητής σχολιάζει. Να ξαναγράψετε το απόσπασμα χωρίς τους σχολιασμούς του αφηγητή και να συγκρίνετε τα δύο κείμενα.

ΜΑΘΑΙΝΟΥΜΕ

Οι διαφορετικοί τύποι του αφηγητή

Πέρα από την απαραίτητη διάκριση μεταξύ συγγραφέα και αφηγητή και την επισημάνση ότι ο αφηγητής είναι στην ουσία φορέας της αφηγηματικής πράξης, ο Genette ταξινομεί τους τύπους αφηγητή με βάση δύο κριτήρια: *τη συμμετοχή τους στην ιστορία που αφηγούνται και το αφηγηματικό επίπεδο όπου ανήκουν.*

Σύμφωνα με το πρώτο κριτήριο, ο αφηγητής μπορεί να είναι πρόσωπο της αφήγησης, με πρωταγωνιστικό ή δευτερεύοντα ρόλο, ή μπορεί να είναι αμέτοχος στα γεγονότα. Αν συμμετέχει στην ιστορία (είτε ως βασικός ήρωας είτε ως απλός παρατηρητής ή αυτόπτης μάρτυρας), τον ονομάζουμε **ομοδιηγητικό** αφηγητή. Όταν μάλιστα αφηγείται σε πρώτο ρηματικό πρόσωπο την προσωπική του ιστορία, ονομάζεται **αυτοδιηγητικός** αφηγητής. Αν ο αφηγητής δεν συμμετέχει καθόλου στην ιστορία που διηγείται, ονομάζεται **ετεροδιηγητικός** αφηγητής (Genette, 2007: 324-329).

ΠΡΟΣΕΧΟΥΜΕ

Αφηγητής	Συμμετοχή στην ιστορία
Ομοδιηγητικός	Συμμετέχει στην ιστορία (είτε ως βασικός ήρωας είτε ως απλός παρατηρητής ή αυτόπτης μάρτυρας)
Αυτοδιηγητικός	Πρώτο ρηματικό πρόσωπο (προσωπική ιστορία)
Ετεροδιηγητικός	Δεν συμμετέχει καθόλου στην ιστορία

ΔΙΑΒΑΖΟΥΜΕ

Ομοδιηγητικό αφηγητή που συμμετέχει στην ιστορία ως βασικός ήρωας, και μάλιστα **αυτοδιηγητικό**, γιατί αφηγείται σε πρώτο πρόσωπο, συναντούμε στο βιβλίο μαθητή Λογοτεχνίας στο κείμενο του Γιώργου Βιζυηνού, *Το μόνον της ζωής του ταξείδιον*:

Λογοτεχνικά παραδείγματα **ετεροδιηγητικού** αφηγητή μπορούμε να δούμε στο βιβλίο μαθητή Λογοτεχνίας:

Leo Tolstoy, *Ο Αλιόσα το τσουκάλι*

ΓΡΑΦΟΥΜΕ

- Διαβάστε το κείμενο της Ελισάβετ Χρονοπούλου, *Bon voyage*. Διηγθείτε την ιστορία με βασικό αυτοδιηγητικό αφηγητή τον χερ'Ότο.
- Διαβάστε το κείμενο του Ian McEwan, *Μηχανές σαν κι εμένα*. Στο μυθιστόρημα τον ρόλο του αφηγητή αναλαμβάνει ο Τσάρλι. Τι είδους αφηγητή θεωρείτε πως έχουμε; Ξαναγράψτε την αρχή της ιστορίας αλλάζοντας τον αφηγητή.
- Αφηγηθείτε χρησιμοποιώντας πρωτοπρόσωπο ή τριτοπρόσωπο αφηγητή μια συνηθισμένη ημέρα ενός δικού σας ήρωα από τη στιγμή που ξυπνάει μέχρι να φτάσει στη δουλειά του.
- Γράψτε σε μια σελίδα την αρχή ενός ιστορικού μυθιστορήματος ξεκινώντας με τη φράση:
... κανένας δεν κοιμήθηκε εκείνη τη νύχτα

Παραδειγματικά μπορείτε να εμπνευστείτε από το κείμενο του Ξενοφώντα που παρατίθεται: [...] Ἐν δὲ ταῖς Ἀθήναις τῆς Παράλου ἀφικομένης νυκτὸς ἐλέγετο ἡ συμφορά, καὶ οἰμωγὴ ἐκ τοῦ Πειραιῶς διὰ τῶν μακρῶν τειχῶν εἰς ἄστῦ διῆκεν, ὁ ἕτερος τῶ ἑτέρῳ παραγγέλλων ὥστ' ἐκείνης τῆς νυκτὸς οὐδεὶς ἐκοιμήθη [...]

Μετάφραση:

[...] Νύχτα ἔφερε ἡ «Πάραλος» τὴν εἴδηση τῆς συμφορᾶς στὴν Ἀθήνα, καὶ δρῆνος σύρθηκε ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ στα Μακρὰ Τείχη καὶ στὴν πόλη καθὼς τὸ μήνυμα περνοῦσε ἀπὸ στόμα σε στόμα, ἔτσι πὺ κανένας δὲν κοιμήθηκε ἐκεῖνη τὴ νύχτα [...]

Ξενοφόντος, *Ελληνικά*, Βιβλίο 2, Κεφάλαιο 2, §3

- Γράψτε ἓνα σύντομο κείμενο (150-200 λέξεις), στὸ ὁποῖο ὁ πατέρας τοῦ Καζαντζάκη μιλά γιὰ τὸ ἴδιο περιστατικό. Χρησιμοποιήστε πρωτοπρόσωπη ἀφήγηση, καὶ ἀναδείξτε τὰ συναισθήματα πὺ βίῳνε ὁ πατέρας διαπιστώνοντας τὸ δέος μὲ τὸ ὁποῖο τὸν παρακολουθοῦσε ὁ γιὸς τοῦ.
- Ξεκινᾷ ἓνας μαθητὴς ἢ μῖα μαθήτρια νὰ διηγείται ἓνα περιστατικό τῆς καθημερινότητάς τοῦ καὶ συνεχίζουν τὴν ἱστορία οἱ ὑπόλοιποι. Ὁ καθένας/ἡ καθεμία συνεχίζει τὴν ἱστορία ἀπὸ τὸ σημεῖο πὺ σταμάτησε ὁ προηγούμενος/ἡ προηγούμενη καὶ ἀλλάζοντας τὸν ἀφηγητὴ κάθε φορᾶ: ὁ ἓνας/ἡ μῖα χρησιμοποιεῖ ὁμοδιηγητικό/αυτοδιηγητικό, ὁ ἐπόμενος/ἡ ἐπόμενη ετεροδιηγητικό, καὶ συνεχίζετε ὁμοίως.

ΜΑΘΑΙΝΟΥΜΕ ΚΑΙ ΔΙΑΒΑΖΟΥΜΕ ΓΙΑ ΤΟΝ ΧΩΡΟΧΡΟΝΟ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ Ἡ ΤΟ ΣΚΗΝΙΚΟ ΤΗΣ ΑΦΗΓΗΣΗΣ

Τὸ σκηνικό εἶναι ὁ χωροχρόνος στὸν ὁποῖο διαδραματίζεται μῖα ἱστορία καὶ ὡς στοιχεῖα τοῦ σκηνικοῦ καὶ τῆς πλοκῆς συνδέονται ὀργανικά μὲ τὴν ἱστορία καὶ τοὺς χαρακτήρες.

ΠΡΟΣΕΧΟΥΜΕ

Ὁ «χρονότοπος» εἶναι τὸ οὐσιαστικότερο ὀργανωτικό στοιχεῖο τῆς δομῆς ἓνος λογοτεχνικοῦ κειμένου.

Mikhail Bakhtin

Τὸ σκηνικό μὺρεῖ νὰ εἶναι³

3. Ἡ τυπολογία πὺ ἀκολουθεῖ ἀντλήθηκε κατὰ κύριο λόγο ἀπὸ τὸ βιβλίο Γ. Παπαντωνάκης – Τ. Κωτόπουλος, *Σκηνικό-χαρακτήρες-πλοκή, Διαβάζοντας ἓνα λογοτεχνικό κείμενο γιὰ παιδιά, νέους καὶ ἐνήλικες*, Ἐκδοτικός Ὀμίλος Ἴων, 2011.

ΔΙΑΒΑΖΟΥΜΕ

- Ολοκληρωμένο σκηνικό έχουμε στο κείμενο της Ελισάβετ Χρονοπούλου *Bon voyage* (τεύχος Α, σελ. 80)
- Μη ολοκληρωμένο/αόριστο έχουμε στο κείμενο του Ανδρέα Καρκαβίτσα *Η θυσία*. (τεύχος Β, σελ 84)

ΜΑΘΑΙΝΟΥΜΕ

Τρόποι παρουσίασης του σκηνικού

Το σκηνικό, ακόμα και όταν δεν είναι αφηγηματικά παρόν, λειτουργεί και διαμορφώνει την αφήγηση. Όλους τους παραπάνω τύπους του σκηνικού ο κάθε συγγραφέας μπορεί να τους παρουσιάσει με πολλούς και διαφορετικούς τρόπους:

- άμεσα ή έμμεσα
- ολοκληρωμένα ή σταδιακά (ή –σε μια ακραία εκδοχή– αφαιρετικά)
- με λεπτομέρειες ή αμυδρά.

ΠΡΟΣΕΧΟΥΜΕ

Μαθαίνουμε για τους τρόπους
παρουσίασης σκηνικού

*Μπορούν να γίνουν ποικίλοι συνδυασμοί των παραπάνω τύπων σκηνικού.

ΓΡΑΦΟΥΜΕ

- Διαβάστε το ποίημα της Warsan Shire, *Πατρίδα*. Συνδέστε ένα σκηνικό, για να τοποθετήσετε την αφηγήτρια την επόμενη ημέρα από τα γεγονότα που διαδραματίζονται στο κείμενο.
- Στα παρακάτω κείμενα της συστάδας “Τι πραγματικά αξίζει;” εντοπίστε τον χώρο της ιστορίας και τις αντίστοιχες δηλωτικές φράσεις:
  - * Αργύρης Χιόνης, «Η ομορφιά που γεννιόταν και πέθαινε απαρατήρητη και που, παρ’ όλα αυτά, ποτέ δεν το έβαλε κάτω»
  - * Robert Seethaler, Ο καπνοπώλης
  - * Gabriel García Márquez, «Μια απ’ αυτές τις μέρες».

Αν αλλάζατε λεκτικά κάποια σημεία, τι διαφοροποιήσεις θα έπρεπε να συμβούν στο σκηνικό;

- Σκεφτείτε αγαπημένες σας ταινίες ή σειρές που αντιλαμβάνεστε ότι ο χρόνος δεν κινείται ευθύγραμμα. Αφηγηθείτε τις ιστορίες στους συμμαθητές και στις συμμαθήτριές σας και παρουσιάστε τις χρονικές μετατοπίσεις στον σεναριακό λόγο, ώστε να τις συζητήσετε.
- Μετατρέψτε ένα αόριστο σκηνικό σε συγκεκριμένο ή αφαιρέστε στοιχεία από ένα συγκεκριμένο σκηνικό, ώστε να γίνει αόριστο.
- Επιλέξτε ένα αντικείμενο ενός υποθετικού σκηνικού χώρου και παρουσιάστε το δίνοντας τρεις τουλάχιστον χαρακτηριστικές λεπτομέρειες: π.χ. το τραπεζάκι: «φθαρμένο ξύλινο τραπεζάκι με κοντά πόδια».

Συγκεκριμένο σκηνικό	Είναι το σκηνικό που περιγράφεται με σαφήνεια και λεπτομέρεια. Ο συγγραφέας δίνει πληροφορίες για τον τόπο, τον χρόνο, ακόμα και για αντικείμενα, φωτισμό, ήχους ή καιρικές συνθήκες. Έτσι, ο αναγνώστης μπορεί να φανταστεί με ακρίβεια το περιβάλλον.
Αόριστο σκηνικό	Είναι το σκηνικό που δεν προσδιορίζεται χωρικά ή χρονικά με ακρίβεια. Ο συγγραφέας δίνει ελάχιστες ή καθόλου πληροφορίες για τον τόπο και τον χρόνο, αφήνοντας περιθώρια στη φαντασία του αναγνώστη. Το σκηνικό γίνεται έτσι συμβολικό ή διαχρονικό.
Γενικό σκηνικό	Είναι η συνολική εικόνα του περιβάλλοντος όπου εκτυλίσσεται η δράση. Δίνεται το πλαίσιο μέσα στο οποίο κινούνται οι ήρωες – τόπος, εποχή, κοινωνία.
Επιμέρους σκηνικό	Είναι η λεπτομερής περιγραφή συγκεκριμένων χώρων ή στιγμών μέσα στο γενικό σκηνικό. Μπορεί να αφορά ένα δωμάτιο, έναν δρόμο, έναν φυσικό χώρο κ.λπ.
Ολοκληρωμένο σκηνικό	Είναι το σκηνικό που περιγράφεται επαρκώς και με σαφήνεια, ώστε ο αναγνώστης να μπορεί να το φανταστεί πλήρως. Περιλαμβάνει στοιχεία τόπου, χρόνου και, συχνά, ατμόσφαιρας.
Μη ολοκληρωμένο σκηνικό	Είναι το σκηνικό που υπονοείται ή περιγράφεται ελλιπώς. Ο συγγραφέας δίνει λίγα στοιχεία και αφήνει πολλά στη φαντασία του αναγνώστη. Συχνά συνδέεται με αφαιρετική ή ποιητική-συνειρμική γραφή.

- Συνδέστε ένα σκηνικό, σε εσωτερικό ή εξωτερικό χώρο, επιλέγοντας συγκεκριμένη χρονική περίοδο στην οποία ανήκει, και τοποθετήστε αντικείμενα που δεν θα έπρεπε να βρίσκονται λογικά σε αυτό.

- Επιλέξτε κάποια αγαπημένη σας ιστορία από τη λογοτεχνία, τον κινηματογράφο ή το θέατρο, αλλάξτε την και συζητήστε τις αλλαγές:
  - * Αλλάξτε την εποχή του χρόνου κατά την οποία διαδραματίζεται μια ιστορία.
  - * Αλλάξτε τις καιρικές συνθήκες.
  - * Προσθέστε ή αφαιρέστε αντικείμενα από τον σκηνικό χώρο.
  - * Να μεταφέρετε τη δράση μιας ιστορίας σε άλλον χρόνο και τόπο. Τι αλλάζει;
  - * Τοποθετήστε τον ήρωα/τους ήρωες σε άλλο σκηνικό (χώρο ή/και χρόνο) και αποφασίστε τις ανάλογες αλλαγές στην ιστορία.

ΜΑΘΑΙΝΟΥΜΕ ΓΙΑ ΤΑ ΠΡΟΣΩΠΑ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ⁴ Ή ΟΙ ΧΑΡΑΚΤΗΡΕΣ ΤΗΣ ΑΦΗΓΗΣΗΣ

Αυτός που έχει την τύχη να γεννηθεί, για να υπάρξει ως λογοτεχνικός χαρακτήρας, μπορεί να αστειεύεται ακόμη και με τον θάνατο. Θα πεθάνει ο άνθρωπος, ο συγγραφέας, το εργαλείο της δημιουργίας. Η δημιουργία του δεν θα πεθάνει ποτέ.

Luigi Pirandello, *Έξι πρόσωπα αναζητούν συγγραφέα*

Ο όρος «χαρακτήρες» χρησιμοποιείται γενικά, για να δηλώσει το σύνολο των γνωρισμάτων που διακρίνουν ένα πρόσωπο σε μια ιστορία. Στη Λογοτεχνία, ειδικότερα, ο όρος δηλώνει ένα πρόσωπο ή ακόμα και ένα προσωποποιημένο ζώο ή ένα εμψυχωμένο αντικείμενο ή οποιαδήποτε άλλη οντότητα παρουσιάζεται να είναι φορέας της δράσης και να διαθέτει συνήθως κάποια ανθρωπόμορφα χαρακτηριστικά. Πολλοί μελετητές χρησιμοποιούν και τους όρους «πρόσωπα» ή «δρώντα πρόσωπα» ή «ήρωες». Πρώτος ο Αριστοτέλης διακρίνει τους χαρακτήρες («ήδη») σε καλούς («σπουδαίους») και κακούς («φαύλους») (*Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων*, σ. 198).

Τους δύο τελευταίους αιώνες τη θεωρία της λογοτεχνίας απασχόλησαν ερωτήματα που θα μπορούσαν να συνοψιστούν στο κατά πόσο, τελικά, οι μυθοπλαστικοί ήρωες είναι «αληθινά» πρόσωπα ή απλώς λεκτικές κατασκευές, ή οφείλουμε να αναζητήσουμε μία σύνθεση και των δύο απόψεων.

Οι παλαιότεροι κριτικοί της λογοτεχνίας, ιδιαίτερα του 19ου αιώνα (αλλά και στη μαρξιστική κριτική του 20ού αιώνα), όταν δηλαδή η λογοτεχνική κριτική θεωρούσε το λογοτεχνικό έργο ως αντανάκλαση της κοινωνικής πραγματικότητας και επομένως ρεαλιστική απεικόνισή της, αντιμετώπιζον τους χαρακτήρες ως εικονικές ανθρωπομορφικές οντότητες.

4. Οι βασικές θεωρίες που ακολουθούν αντλήθηκαν κατά κύριο λόγο από το βιβλίο Γ. Παπαντωνάκης – Τ. Κωτόπουλος, *Σκηνικό-χαρακτήρες-πλοκή, Διαβάζοντας ένα λογοτεχνικό κείμενο για παιδιά, νέους και ενήλικες*, Εκδοτικός Όμιλος Ίων, 2011, όπου μπορεί κανείς να ανατρέξει για περισσότερες πληροφορίες.

Οι νεότεροι κριτικοί, οι οποίοι εντάσσονται στο ευρύτερο σύστημα της Σημειωτικής, πιστεύουν ότι οι λογοτεχνικοί χαρακτήρες είναι κειμενικές κατασκευές. Η θεώρηση αυτή εμφανίζεται τον 20ό αιώνα με τους Ρώσους φορμαλιστές, οι οποίοι διαχώρισαν την ιστορία (*fabula*) από την πλοκή (*sjuzet*) και εισήγαγαν τον όρο «μοτίβο» ως το βασικότερο συστατικό μιας ιστορίας, στο οποίο δίνουν προτεραιότητα και το ορίζουν ως τη «μικρότερη δομιστική αρχή της πλοκής». Η ανάπτυξη του δομισμού στη Γλωσσολογία θεωρεί τα δρώντα πρόσωπα απλές κειμενικές κατασκευές, αφού ένας λογοτεχνικός χαρακτήρας κατασκευάζεται από λέξεις και προτάσεις. Η αρχή έγινε από τον Vladimir Propp, ο οποίος μελέτησε τη δομή του ρωσικού παραμυθιού, διέκρινε τριάντα μία λειτουργίες με σταθερή εμφάνιση και επτά κύκλους δράσης των δρώντων προσώπων. Ο A.J. Greimas, αργότερα, ορίζει, όπως και οι άλλοι δομιστές, τον χαρακτήρα ανάλογα με τη συμμετοχή του στη μυθοπλαστική δράση, μη αναγνωρίζοντάς του καμιά ψυχολογική χροιά. Ο Roland Barthes, από τους πιο σημαντικούς δομιστές και μεταδομιστές, πιστεύει ότι η γλώσσα είναι εκείνη που διαμορφώνει την κουλτούρα του ανθρώπου και κάνει λόγο για *θάνατο της εξουσίας του συγγραφέα* (αν και αργότερα η απόψή του μεταστράφηκε). Σχεδόν παράλληλα με τη Νέα Κριτική έκανε την εμφάνισή της και η θεωρία της αναγνωστικής ανταπόκρισης, η οποία έδωσε προτεραιότητα στον αναγνώστη ως συνδημιουργό του κειμένου.

Ωστόσο, καμιά από τις παραπάνω θεωρίες δεν λύνει το πρόβλημα της φύσης του λογοτεχνικού χαρακτήρα. Γι' αυτό και διατυπώθηκαν ενδιάμεσες απόψεις, σύμφωνα με τις οποίες ο συγγραφέας επινοεί ή ανακατασκευάζει πρόσωπα δανειζόμενος ιδιότητες τους από την πραγματική ζωή. Έτσι, ο αναγνώστης προσλαμβάνει τους χαρακτήρες ως μυθοπλαστικά πρόσωπα, τα οποία ζουν και κινούνται μέσα στον μυθοπλαστικό κόσμο του μυθιστορήματος σαν να είναι υπαρκτά πρόσωπα. Σε γενικές γραμμές, οι σύγχρονοι θεωρητικοί δέχονται ότι οι ήρωες των λογοτεχνικών κειμένων δεν υπάρχουν έξω από τον κόσμο των λέξεων, αλλά δεν είναι σε καμιά περίπτωση πραγματικοί, απλώς αναπαριστούν αληθινά πρόσωπα, με βάση συγκεκριμένα μυθοπλαστικά τεχνάσματα και μοιάζουν με αυτά λιγότερο ή περισσότερο, ανάλογα με τις προθέσεις του δημιουργού τους (Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων, σ. 199).

ΜΑΘΑΙΝΟΥΜΕ

Οι χαρακτήρες, οι ήρωες μιας ιστορίας, είναι τριών ειδών: οι **πρωταγωνιστές**, οι **δευτερεύοντες** και οι **αδρανείς** (Σουλιώτης κ.ά., 2012: 56).

Σε κάθε ιστορία υπάρχουν ένα ή και περισσότερα πρόσωπα που κινούν τη δράση. Οι αποφάσεις τους αλλάζουν την πλοκή. Είναι τα πρόσωπα που γνωρίζουμε καλύτερα. Είναι οι **πρωταγωνιστές**.

Γύρω από τους πρωταγωνιστές υπάρχουν **δευτερεύοντες** χαρακτήρες. Δίνουμε συγκριτικά λιγότερες πληροφορίες γι' αυτούς και γενικά τους αξιοποιούμε για να φωτίσουμε καλύτερα τον χαρακτήρα του πρωταγωνιστή ή για να προωθήσουμε τη δράση της ιστορίας μας.

Τέλος, οι **αδρανείς** ήρωες υπάρχουν στην ιστορία, αλλά δεν δρουν.

ΔΙΑΒΑΖΟΥΜΕ

- Την *Τιμή και χρέμα* του Κωσταντίνου Θεοτόκη.
Αναζητούμε τον πρωταγωνιστή, τον δευτερεύοντα και τον αδρανή χαρακτήρα.

ΜΑΘΑΙΝΟΥΜΕ

Υπάρχουν και άλλες κατηγοριοποιήσεις αφηγηματικών χαρακτήρων. Για παράδειγμα, ο Αθανασόπουλος πιστεύει ότι μπορούμε να διακρίνουμε ορισμένους βασικούς τύπους χαρακτήρων ως προς τη λειτουργία που επιτελούν μέσα στην αφήγηση ως εξής (Αθανασόπουλος, 2014: 40-43):

Πρωτεύοντες χαρακτήρες	Δευτερεύοντες χαρακτήρες
Πρωταγωνιστής	Διακοσμητικός
Ανταγωνιστής	Πληροφοριακός
Καταλύτης	Ακροατής
	Σχολιαστικός
	Σημείο αναφοράς

ΜΑΘΑΙΝΟΥΜΕ

Πώς γνωρίζουμε έναν χαρακτήρα

Οι χαρακτήρες αποκαλύπτονται κυρίως μέσα από τις δικές τους σκέψεις και ενέργειες ή και από τα λόγια, τις σκέψεις ή τις πράξεις άλλων χαρακτήρων της ιστορίας.

Η παρουσίαση μπορεί να γίνει με αφήγηση, περιγραφή ή διάλογο, εφόσον ο προσδιορισμός τους γίνεται από τον αφηγητή ή από άλλα πρόσωπα. Αντίθετα, όταν ο πρωταγωνιστής ή οι άλλοι ήρωες «αυτοπαρουσιάζονται», τότε χρησιμοποιείται ο εσωτερικός μονόλογος –ο ήρωας διαλογίζεται ή προβαίνει σε αυτοκριτική– ή ο διάλογος με άλλα πρόσωπα.

Το απλούστερο λογοτεχνικό τέχνασμα για αυτό αποτελεί η **εξωτερική περιγραφή των χαρακτήρων**, καθώς οι αναγνώστες έχουν κατευθείαν ένα πορτρέτο του μυδιστορηματικού χαρακτήρα.

ΠΡΟΣΕΧΟΥΜΕ

	π.χ.
Ως προς την εξωτερική εμφάνιση	ψηλός, χαριτωμένος, συμπαθητικός
Ως προς την κοινωνική θέση ή την επαγγελματική ιδιότητα	πλούσιος, φτωχός, βιομήχανος, γιατρός, αστυνομικός, έμπορος
Ως προς την πνευματική και διανοητική κατάσταση	έξυπνος, ανόητος
Ως προς τη δραστηριότητα που αναπτύσσει	γενναίος, άτολμος, δειλός, αποφασιστικός
Ως προς το ήθος	καλόγνωμος, καλότροπος, καλός χαρακτήρας, πρόθυμος
Ως προς την ψυχολογική κατάσταση	φοβισμένος, χαρούμενος, λυπημένος

Βασική προϋπόθεση για την πρόσληψη ενός κειμένου είναι ο αναγνώστης να μπορεί να αναγνωρίζει την προσωπικότητα του λογοτεχνικού χαρακτήρα. Ο συγγραφέας στο κείμενο μπορεί να δώσει στοιχεία του χαρακτήρα του είτε με **άμεσο προσδιορισμό** είτε με **έμμεση παρουσίασή του**.

1. Άμεσος προσδιορισμός

Ο ήρωας παρουσιάζεται στον αναγνώστη κατευθείαν από τον αφηγητή, μέσα από τις γλωσσικές του επιλογές (επίθετα, επιρρήματα, ουσιαστικά κ.λπ.).

2. Έμμεσος προσδιορισμός

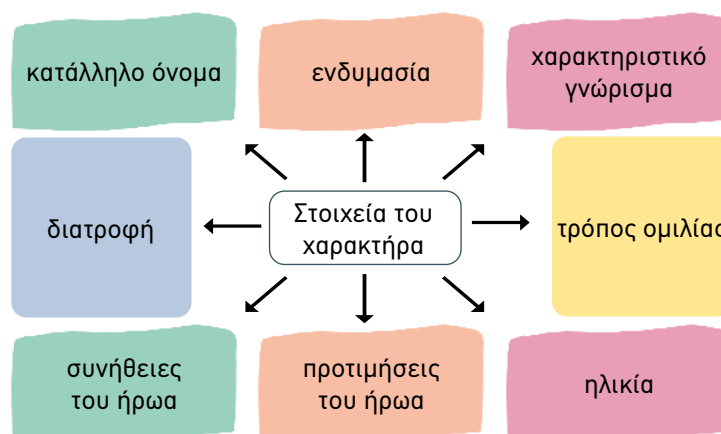
Ο αναγνώστης για να αναγνωρίσει την προσωπικότητα ενός ήρωα λαμβάνει υπόψη τα εξής στοιχεία:

1. Τα λόγια και τις ενδόμυχες σκέψεις του
2. Τη δράση και τις ενέργειες - πράξεις του
3. Την εξωτερική του εμφάνιση
4. Τα σχόλια και τα λόγια των άλλων ηρώων για αυτόν
5. Το φυσικό, το δομημένο (π.χ. δωμάτιο, σπίτι, δρόμο, πόλη) ή το ανθρώπινο περιβάλλον (οικογένεια, κοινωνική τάξη) στο οποίο ζει και κινείται
6. Μια δήλωση ή σύγκρουση ή μια έντονη αντίδρασή του (π.χ. η αποστροφή του για συγκεκριμένα είδη μουσικής, οι πολιτικές - κομματικές του προτιμήσεις)
7. Τα σχόλια του συγγραφέα ή του αφηγητή
8. Τη σχέση ονόματος - προσώπου, η οποία αποτελεί ένα έμμεσο σχόλιο του συγγραφέα ή του αφηγητή
9. Γενικότερα, την αποτελεσματικότητα της παραστατικής γλώσσας με τους συμβολισμούς που χρησιμοποιεί.

Αναφορά στον Γκρέκο

ΠΡΟΣΕΧΟΥΜΕ

Αυτός ο άνθρωπος: Ο ανθρώπινος χαρακτήρας σε ποίημα του Σεφέρη

Αναγνωρίζω τους χαρακτήρες τηλεοπτικής σειράς

ΔΙΑΒΑΖΟΥΜΕ ΚΑΙ ΓΡΑΦΟΥΜΕ

- Χριστόφωμο του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη
- Μαντάμ Σουσου του Δημήτρη Ψαδά
- Το ποτάμι του Αντώνη Σαμαράκη
- Το κρεβάτι του Γιώργου Ιωάννου
- Ο Αλιόσα το τσουκάλι του Leo Tolstoy
- Το μόνον της ζωής του ταξείδιον του Γεώργιου Βιζυηνού
- Το απόσπασμα από την Αναφορά στον Γκρέκο του Νίκου Καζαντζάκη
- Μια απ' αυτές τις μέρες του Gabriel García Márquez

Αναζητήστε τα βασικά χαρακτηριστικά των ηρώων στα παραπάνω κείμενα και συμπληρώστε ένα infoγράφημα για να παρουσιάσετε τους πρωταγωνιστές, τους δευτερεύοντες και τους αδρανείς ήρωες.

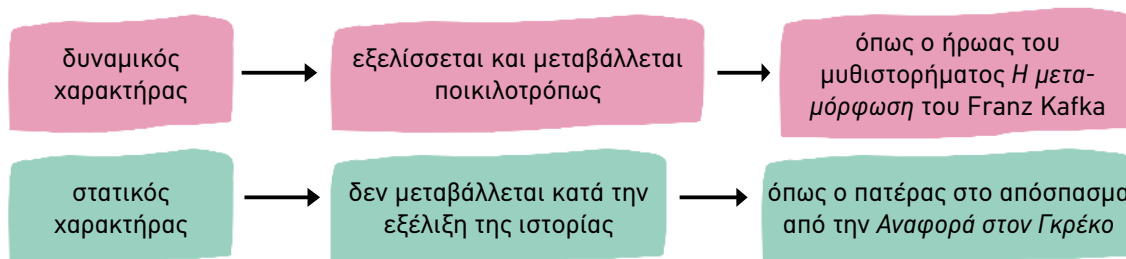
Τι είναι infoγράφημα (infographic)

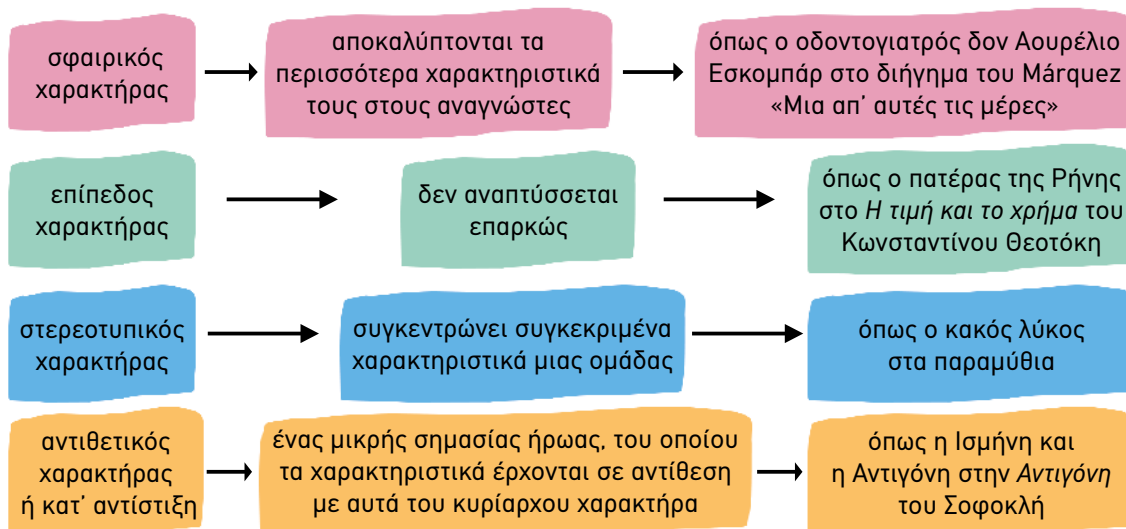
ΜΑΘΑΙΝΟΥΜΕ

Τύποι χαρακτήρων⁵

Τύποι χαρακτήρων ανάλογα με την εξέλιξη και τη μεταβολή τους

Τύποι χαρακτήρων ανάλογα με την πληρότητα στην παρουσίαση χαρακτηριστικών

5. Παπαντωνάκης – Κωτόπουλος, 2011: 104-114.

ΓΡΑΦΟΥΜΕ

Αλλάζουμε τον ήρωα (από τα κείμενα που αναφέρονται στην προηγούμενη σελίδα)

- Δώστε ένα άλλο όνομα στον ήρωα/χαρακτήρα. Με ποιο κριτήριο κάνατε την αλλαγή;
- Δώστε ένα ψευδώνυμο/παρατσούκλι στον ήρωα. Γιατί το διαλέξατε;
- Αλλάξτε την ηλικία του ήρωα. Προσθέστε/αφαιρέστε x χρόνια. Τι αλλάζει στην πλοκή της ιστορίας;
- Αλλάξτε το φύλο ενός ήρωα. Τι αλλάζει στην ιστορία;
- Τοποθετήστε τον ήρωα σε άλλο σκηνικό (χώρο ή/και χρόνο). Προκύπτουν δυσκολίες αλλάζοντας το περιβάλλον;
- Αλλάξτε το επάγγελμα του ήρωα. Τι διαφοροποιήσεις προκύπτουν;
- Αλλάξτε την ιδιόλεκτο του ήρωα (π.χ. από καθαρεύουσα, δημοτική ή αργκό)
- Αντιστρέψτε την εικόνα της προσωπικότητας του ήρωα, ώστε να αλλάξει η έκβαση της ιστορίας.

Ο ήρωας μιλάει, ο ήρωας γράφει

- Αναζητήστε λέξεις που αγαπά/που σιχαίνεται/που δεν συνηθίζει ένας ήρωας. Αναζητήστε μία σελίδα από το ημερολόγιο του ήρωα. Τι θα έγραφε;

Μιλάμε για τον ήρωα

- Γράψτε το βιογραφικό σημείωμα ενός ήρωα.
- Ανοίγεται την τσάντα του ήρωά μας. Τι αντικείμενα βρίσκετε μέσα; Τα συνδέετε με στοιχεία της καθημερινότητας και της ζωής του.

Μιλάμε με τον ήρωα

- Να πάρετε συνέντευξη από έναν χαρακτήρα/ήρωα. Τι θα τον ρωτούσατε; Τι θα θέλατε να μάθετε και γιατί;
- Να στείλετε μια επιστολή/ένα μήνυμα στον ήρωα. Τι θα του γράφατε;

Δημιουργούμε έναν ήρωα

- Προσθέστε ή αφαιρέστε έναν ήρωα στην ιστορία. Δικαιολογήστε την επιλογή σας.

- Σκιαγραφήστε έναν αντίθετο προς τον ήρωα χαρακτήρα.
- Ποια είναι τα βασικά στοιχεία της εμφάνισης του ήρωα (μαλλιά, μάτια, ύψος, βάρος, χαρακτηριστικά –εκ γενετής– σημάδια, ρούχα); Τι τον ενοχλεί περισσότερο σε αυτήν;
- Πώς θα ντύνατε τον ήρωα και γιατί;
- Ποιο είναι το αγαπημένο του χρώμα και ποια δραστηριότητα προτιμά;
- Τι του αρέσει να κάνει το Σάββατο βράδυ;
- Τι καφέ πίνει;
- Θα ήσουν φίλος με τον ήρωα; Ναι ή όχι και γιατί;
- Διαβάζει ο ήρωας, και αν ναι, τι; Διαβάζει εφημερίδες, περιοδικά, χρησιμοποιεί το διαδίκτυο, τα blogs κ.λπ.;
- Ποιο είδος μουσικής προτιμά;
- Τι του αρέσει και τι όχι στην τηλεόραση;
- Πηγαίνει στον κινηματογράφο και εάν ναι, ποιες ταινίες τού αρέσουν περισσότερο;
- Τι είναι αυτό για το οποίο έχει μετανιώσει περισσότερο μέχρι σήμερα;
- Ποιο είναι το μεγαλύτερο κατόρθωμά του;
- Σκεφτείτε πέντε επίθετα που χαρακτηρίζουν, κατά τη γνώμη σας, τον συγκεκριμένο ήρωα.
- Δημιουργήστε έναν αντιπαθητικό ήρωα. Επιλέξτε ένα κατάλληλο όνομα, ενδυμασία, διατροφή, ομιλία, συνήθειες, προτιμήσεις που τον αντιπροσωπεύουν.

ΜΑΘΑΙΝΟΥΜΕ ΠΩΣ ΟΡΓΑΝΩΝΕΤΑΙ Η ΙΣΤΟΡΙΑ Ή Η ΠΛΟΚΗ ΤΗΣ ΑΦΗΓΗΣΗΣ

Με τον όρο **πλοκή** εννοούμε τον τρόπο με τον οποίο οργανώνονται και αποδίδονται τα γεγονότα και η δράση σε κάθε αφηγηματικό κείμενο. Έχει *αρχή*, *μέση* και *τέλος*, και διακρίνεται για την ενότητα ύφους και περιεχομένου, δηλαδή μια λογική συνοχή, ώστε η μία πράξη να οδηγεί στην επόμενη δικαιολογημένα.

Στη σύγχρονη βιβλιογραφία ο E.M. Forster (2000) διακρίνει την ιστορία από την πλοκή, καθώς η ιστορία είναι μία αφήγηση, με τα γεγονότα της να βρίσκονται σε μια χρονική σειρά:

«Ο βασιλιάς πέθανε και λίγο αργότερα πέθανε και η βασίλισσα».

Η πλοκή διατηρεί την έννοια της χρονικότητας, αλλά προσθέτει και την έννοια της αιτιότητας:

«Ο βασιλιάς πέθανε και λίγο αργότερα πέθανε και η βασίλισσα από τη λύπη της».

ΜΑΘΑΙΝΟΥΜΕ

Ο Αριστοτέλης πρότεινε την τριμερή ανάπτυξη της πλοκής σε κάθε τραγωδία: Αρχή, Μέση, Τέλος. Ενδιαφέρον, από τον μεγάλο φιλόσοφο μέχρι σήμερα, παρουσιάζουν τα επιμέρους στοιχεία της πλοκής που την καθιστούν οικεία στον δέκτη, ενώ ταυτόχρονα διεγείρουν το συναίσθημά του (Αριστοτέλης, 2008).

- **Η τραγική ειρωνεία.** Τεχνική που παρουσιάζει τους ήρωες (ή και τον Χορό στην τραγωδία) να αγνοούν την αλήθεια, ενώ οι θεατές - αναγνώστες ή κάποιοι άλλοι ήρωες τη γνωρίζουν.
- **Η αναγνώριση.** Η μεταβολή, το πέρασμα από την άγνοια στη γνώση.
- **Η επιβράδυνση.** Η αναβολή που καθυστερεί την αναγνώριση.
- **Η περιπέτεια.** Όταν οι ενέργειες και οι προσπάθειες ενός ήρωα οδηγούν τελικά στο αντίθετο αποτέλεσμα από αυτό που επιδιώκει.
- **Η δραματική οικονομία.** Ο τρόπος με τον οποίο διαρθρώνεται το έργο, έτσι ώστε το ένα γεγονός να προκύπτει από το άλλο.
- **Ο από μηχανής θεός.** Η θεϊκή παρουσία στη σκηνή με τη βοήθεια μηχανήματος, τη στιγμή ακριβώς που υπάρχει αδιέξοδος στην εξέλιξη του έργου.
- **Ο φόβος.** Το συναίσθημα που βιώνει ο θεατής, καθώς συμπάσχει με τα δεινά του ήρωα.
- **Η κάθαρση.** Η ανακούφιση που αποκομίζει ο θεατής με την αποκατάσταση της ηθικής τάξης.

Κινητήριοι μοχλός που οικοδομεί την πλοκή σε μια μυθοπλασία είναι οι **συγκρούσεις**, που λαμβάνουν χώρα σε έναν συγκεκριμένο τόπο και χρόνο και αυξάνουν διαρκώς το ενδιαφέρον μας.

ΔΙΑΒΑΖΟΥΜΕ

- Το απόσπασμα από την *Αναφορά στον Γκρέκο* του Νίκου Καζαντζάκη
- «Μια απ' αυτές τις μέρες» του Gabriel García Márquez
- *Ο καπνοπώλης* του Robert Seethaler
- «Του γιοφυριού της Άρτας» (Δημοτικό τραγούδι)
- *Η ζωή είναι ωραία* των Roberto Benigni και Vincenzo Cerami

Αναζητήστε στα παραπάνω κείμενα επιμέρους στοιχεία πλοκής:

- * φόβο
- * κάθαρση
- * επιβράδυνση
- * κάθαρση

Συζητήστε τον τρόπο ανάπτυξης της πλοκής σε μια αγαπημένη σας ταινία ή σειρά.

- * Παραδειγματικά, μπορείτε να επιλέξετε να δείτε την ταινία *Τζαμάικα* (2017, Σενάριο: Γιώργος Φειδάς, Σκηνοθεσία: Ανδρέας Μορφονιός) και να διερευνήσετε πώς συντελείται η «κάθαρση» στο πλαίσιο της πλοκής της.

ΜΑΘΑΙΝΟΥΜΕ

Τα δομικά σχήματα της πλοκής

Στα 1863 ο Γερμανός συγγραφέας και κριτικός Gustav Freytag στη μελέτη του *Technik des Dramas* (Τεχνική του δράματος) αναπαριστά σχηματικά την ιδανικότερη πλοκή ενός (θεατρικού) κειμένου (πυραμίδα του Freytag: Tilley, 1992: 3-40· Abrams, 2006: 390). Συνοψίζοντας την αριστοτελική θεωρία, την αποτυπώνει ευρηματικά σε μια πυραμίδα, η οποία ξεκινά από μια δράση εν τη γενέσει, οδηγεί σε μια κορύφωση και στη συνέχεια με πτωτική δραστηριότητα οδηγεί σε μια λύση και στο τέλος. Στην πυραμίδα αυτή διακρίνουμε:

1. την **έκθεση** (Exposition), την παρουσίαση δηλαδή των βασικών προσώπων, καθώς και του πλαισίου μέσα στο οποίο θα εξελιχθεί η δράση
2. το **βασικό γεγονός που πυροδοτεί τη δράση** (Inciting Incident) και δέτει κάποιες αντιτιθέμενες δυνάμεις σε κίνηση
3. την **ανοδική πορεία της δράσης** (Rising Action), όπου αυτή κλιμακώνεται, με τα γεγονότα να περιπλέκονται και συχνά να οδηγούν σε σύγκρουση
4. την **κορύφωση** (Climax), δηλαδή τη στιγμή που τόσο η ένταση όσο και το ενδιαφέρον του αναγνώστη βρίσκονται στο υψηλότερο δυνατό σημείο
5. την **κρίση** (Crisis), την αντιστροφή ή καμπή της τύχης του ήρωα
6. την **καθοδική πορεία της δράσης - φθίνουσα δράση** (Falling Action), όπου προκαλείται πλέον ανοιχτά η τύχη του ήρωα και η δράση ακολουθεί μια πορεία καθοδική
7. τη **λύση** (Resolution), όταν όλα τα ζητήματα έχουν πια βρει την απάντησή τους, οι τυχόν συγκρούσεις έχουν ολοκληρωθεί και οδηγούμαστε σιγά σιγά προς το τέλος του έργου· σε πολλές πλοκές στη λύση περιλαμβάνεται μια ανατροπή, και
8. το **τέλος** (Dénouement).

Νεότεροι θεωρητικοί μελετητές της πλοκής επιχειρηματολόγησαν με διαφορετικούς τρόπους για την ανάπτυξή της, όπως ο Campbell (1949: Το ταξίδι του ήρωα) και ο Vonnegut (1981: Κυματοειδής Πλοκή).

Ο Αμερικανός ακαδημαϊκός και συγγραφέας Joseph Campbell (1904-1987) στην πραγματεία για τον ρόλο του ήρωα στην παγκόσμια μυθολογία *Ο ήρωας με τα χίλια πρόσωπα* (1949) περιγράφει την κοινή δομή πολλών μύθων, παραμυθιών και ιστοριών παγκοσμίως.

Τα βασικά στάδια που ακολουθεί η πορεία του ήρωα μπορούν να συνοψιστούν ως εξής:

- 1) Ο χωρισμός ή η αναχώρηση.
- 2) Οι δοκιμασίες και οι επιτεύξεις της μύησης.
- 3) Η επιστροφή και η εκ νέου ενσωμάτωση στην κοινωνία.

Ο Kurt Vonnegut πρότεινε ότι οι ιστορίες μπορούν να αποτυπωθούν οπτικά με καμπύλες που δείχνουν την τύχη του ήρωα στον άξονα του χρόνου.

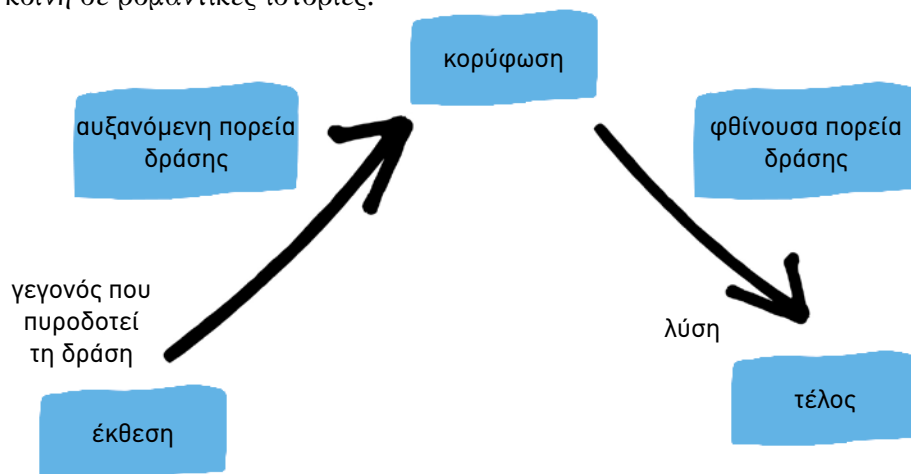
Πρότεινε μοτίβα πλοκής όπως:

- «Από τα χαμηλά στα ψηλά» (Σταχτοπούτα): ο ήρωας ξεκινά σε άσχημη μοίρα, γνωρίζει δυσκολίες, αλλά τελικά θριαμβεύει.

- «Από τα ψηλά στα χαμηλά» (Οιδίποδας): ο ήρωας ξεκινά καλά, αλλά πέφτει σε συμφορές.

- «Άνθρωπος στην τρύπα» (Οδυσσέας): ο ήρωας πέφτει σε πρόβλημα, αλλά βρίσκει τρόπο να ξαναγεννηθεί.

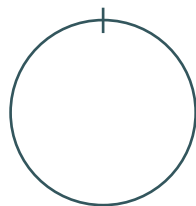
- «Αγόρι γνωρίζει κορίτσι» (Ρωμαίος και Ιουλιέτα): καλή αρχή, πρόβλημα, επανένωση – κοινή σε ρομαντικές ιστορίες.

Αριστοτέλης (335 π.Χ.)

Freytag (1863)

Campbell (1949)

Vonnegut (1981)

Παρακολουθούμε την ομιλία της Αλεξάνδρας Κ* με τίτλο «Ιστορίες φτιαγμένες για αγρίους». Σημειώνουμε τα συστατικά στοιχεία μιας καλής ιστορίας.

Ιστορίες φτιαγμένες
για αγρίους

ΜΑΘΑΙΝΟΥΜΕ

Τα συνθετικά στοιχεία της πλοκής

Καθώς οι ήρωες δρουν, συχνά δημιουργούνται συγκρούσεις. Ο ήρωας μπορεί να συγκρούεται με τον εαυτό του ή με άλλα πρόσωπα, με την κοινωνία, τα στοιχεία της φύσης, τον θεό, τη μοίρα ή τις περιστάσεις.

Όσο η ιστορία εξελίσσεται, παρατηρείται ανοδική πορεία της δράσης (rising action/αυξανόμενη ή αύξουσα δράση) και αποκαλύπτονται τα συνθετικά στοιχεία της πλοκής, δηλαδή το σασπένς/ένταση, ο αμφίρροπος αγώνας και τα προμηνύματα:

- Σε ένα ενδιαφέρον μυθοπλαστικό κείμενο προκαλείται η αγωνία του αναγνώστη γύρω από τι θα συμβεί στη συνέχεια. Αυτό αποκαλείται **σασπένς**, δηλαδή η αλυσίδα δράσεων που συμπληρώνει τα προηγούμενα γεγονότα και δημιουργεί νέα ερωτήματα για το μέλλον. Το σασπένς συνιστά από μόνο του ένα από τα συστατικά της πλοκής, την **ένταση**, και αποτελεί το βασικότερο στοιχείο της δράσης σε μια μυθοπλασία.
- Ο **αμφίρροπος αγώνας** (cliff-hanger) είναι μια τεχνική κατά την οποία σε μια σύγκρουση η νίκη κλίνει τότε με το μέρος του ενός και τότε με το μέρος του άλλου.

Παράδειγμα αμφίρροπου αγώνα μπορούμε να εντοπίσουμε στην ταινία *Hunger games*,⁶ όπου το μελλοντικό έθνος της Πάνεμ, σχηματισμένο από τη σημερινή Βόρεια Αμερική, αποτελείται από μια πλούσια πρωτεύουσα, την Κάπιτολ, και 12 φτωχές περιφέρειες. Ως τιμωρία για μια προηγούμενη επανάσταση των περιφερειών εναντίον της Κάπιτολ, ένα αγόρι και ένα κορίτσι ηλικίας 12 έως 18 ετών από κάθε περιφέρεια επιλέγονται σε μια ετήσια κλήρωση (γνωστή ως «Θερισμός») για να συμμετάσχουν στους Αγώνες Πείνας. Η πρωταγωνίστρια Κάνις Έβερντιν προσφέρεται εθελοντικά να αντικαταστήσει τη μικρή της αδελφή στους εβδομηκοστούς τέταρτους Αγώνες Πείνας. Κατά τη διάρκεια των αγώνων η Κάνις αρχίζει να δένεται συναισθηματικά με έναν αντίπαλό της, στη συνέχεια αμφιβάλλει για τις προθέσεις του καθώς αυτός φαίνεται ότι προσπαθεί να τη σκοτώσει. Η ιστορία εξελίσσεται με τους δύο ήρωες να εναλλάσσονται διαρκώς στη θέση του νικητή.

ΜΑΘΑΙΝΟΥΜΕ

Τι κάνει τον ήρωα:

Τα **προμηνύματα**, που αντιστοιχούν στην ομηρική **προοικονομία**, είναι μικρά ίχνη διασκορπισμένα μέσα στην ιστορία, προκειμένου να αποτελέσουν ένδειξη για την τελική έκβαση ή για κάποια μεταβολή, και εντάσσονται στη δράση από πολύ νωρίς πολύ έντεχνα και με επιδεξιότητα, ώστε να μην είναι εμφανή.

6. 2012, Σενάριο: Γκάρρι Ρος, Σούζαν Κόλινς, Μπίλι Ρέι, Σκηνοθεσία: Γκάρρι Ρος.

ΔΙΑΒΑΖΟΥΜΕ

- Το ποτάμι του Αντώνη Σαμαράκη

Εντοπίστε στο παρακάτω απόσπασμα από το διήγημα στοιχεία της πλοκής.

Η διαταγή ήτανε ξεκάθαρη: Απαγορεύεται το μπάνιο στο ποτάμι, [...] Ο πρώτος που γλίστρησε κατά το ποτάμι ήτανε λοχίας. Γλίστρησε ένα πρωινό και βούτηξε. Λίγο αργότερα, σύρθηκε ως τους δικούς του, με δυο σφαίρες στο πλευρό. Δεν έζησε πολλές ώρες. Την άλλη μέρα, δυο φαντάροι τραβήξανε για κει. Δεν τους ξαναείδε πια κανένας. Ακούσανε μονάχα πολυβολισμούς, και ύστερα σιωπή. [...] – Στο διάολο η διαταγή της Μεραρχίας! είπε μέσ' από τα δόντια του κείνη τη νύχτα. [...] Είδε ένα όνειρο, έναν εφιάλη. Στην αρχή, το είδε όπως ήτανε: ποτάμι. Ήτανε μπροστά του αυτό το ποτάμι και τον περίμενε. Κι αυτός, γυμνός στην όχθη, δεν έπεφτε μέσα. Σα να τον βάσταγε ένα αόρατο χέρι. [...] Σ' ένα δέντρο, στην όχθη, άφησε τα ρούχα του, και όρδιο πάνω στον κορμό, το τουφέκι του. Έριξε δυο τελευταίες ματιές, μια πίσω του, μην ήτανε κανένας από τους δικούς του, και μια στην αντίπερα όχθη, μην ήτανε κανένας από τους Άλλους. Και μπήκε στο νερό. [...] πρόφτασε να δει μονάχα κάτι πουλιά που φτερουγίσανε τρομαγμένα σαν έπεσε από την αντικρινή όχθη η τουφεκιά, κι αυτός, γονάτισε πρώτα, ύστερα έπεσε με το πρόσωπο στο χώμα.

Αντώνης Σαμαράκης, *Το ποτάμι*

ΜΑΘΑΙΝΟΥΜΕ

Ιδιαίτερη κατηγορία πλοκής αποτελούν τα αφηγήματα φορμουλαϊκού τύπου (formulaic fiction, literary formula), δηλαδή έργα που ακολουθούν μια τυποποιημένη δομή και πανομοιότυπη πλοκή με στερεότυπους χαρακτήρες.

Ο Cawelti διακρίνει πέντε τύπους ιστοριών στη φορμουλαϊκή λογοτεχνία: την περιπέτεια, την αισθηματική ιστορία, το μυστήριο, το μελόδραμα και τις ιστορίες με παράξενα όντα ή καταστάσεις. Η κλασική αστυνομική ιστορία διαμορφώθηκε αρχικά από τον Poe τη δεκαετία του 1840 και καθιερώθηκε ως δημοφιλές είδος στα τέλη του 19ου αιώνα. Ο John Cawelti προτείνει για την αστυνομική ιστορία ένα σχήμα με τέσσερα δομικά στοιχεία: μια δεδομένη κατάσταση, ένα σχέδιο δράσης, ένα σύνολο χαρακτήρων και τις μεταξύ τους σχέσεις και έναν χώρο, μέσα στον οποίο ενεργούν. Αυτό το σχέδιο δράσης διαμορφώθηκε σε έξι κύριες φάσεις, από τον ίδιο τον θεμελιωτή του κλασικού αστυνομικού μυθιστορήματος, τον Poe, και στη συνέχεια το ακολούθησαν όλοι οι βασικοί εκπρόσωποι του είδους:

- Εισαγωγή του ντεντέκτιβ.
- Το έγκλημα ή η προς εξιχνίαση υπόθεση και οι ενδείξεις.
- Η έρευνα.
- Η αναγγελία της επίλυσης του μυστηρίου.
- Η εξήγηση.
- Η λύση και η τελική έκβασή της.

Οι φάσεις αυτού του υποδείγματος δράσης (Cawelti, 1976) δεν εμφανίζονται πάντα με την ίδια σειρά, και μάλιστα ενδέχεται να περιέχονται η μία μέσα στην άλλη, αλλά καμία από αυτές δεν μπορεί να απουσιάζει από ένα κλασικό αστυνομικό μυθιστόρημα.

ΓΡΑΦΟΥΜΕ

- Επινοήστε δύο ήρωες και ονομάστε τους. Τοποθετήστε τους σε έναν τυχαίο τόπο και έναν τυχαίο χρόνο. Συγγράψτε μια σύντομη ιστορία που να παρουσιάζει πώς τα γεγονότα με αιτιακή σειρά οδηγούν σε μια σύγκρουση ανάμεσα στους δύο ήρωες.
- Επιλέξτε μια φωτογραφία ή έναν τίτλο από τις ειδήσεις της επικαιρότητας. Γράψτε τι προηγείται ή τι ακολουθεί από την εικονιζόμενη σκηνή σε μια ιστορία με αρχή, μέση και τέλος (300 λέξεις).
- Επιλέξτε ένα αφήγημα και δώστε ένα διαφορετικό τέλος ή συνεχίστε διαφορετικά την ιστορία από εκεί που σταματάει.
- Αποφασίστε και γράψτε πρώτα το τέλος μιας ιστορίας και στη συνέχεια ολόκληρη την ιστορία.
- Επιλέξτε την τελευταία φράση από ένα διήγημα ή μυθιστόρημα και χρησιμοποιήστε τη ως αρχή για μια νέα ιστορία.
- Γράψτε δύο σύντομες ιστορίες που η μία να αρχίζει και η δεύτερη να τελειώνει με την ίδια φράση.
- Αντιστρέψτε την αρχή με το τέλος σε γνωστά παραμύθια.
- Επιλέξτε ένα κείμενο από αυτά που έχουμε διδαχθεί στο βιβλίο Λογοτεχνίας και προσθέστε όποιο επιμέρους ή δομικό στοιχείο θεωρείτε ότι ταιριάζει στην πλοκή του.
- Επιλέξτε ένα παραμύθι που σας αρέσει. Αποτυπώνστε σχηματικά την πλοκή του, όπως στα παραδείγματα που προηγήθηκαν στη θεωρία. Αφαιρέστε ένα από τα δομικά της στοιχεία και συζητήστε τις συνέπειες αυτής της αλλαγής στη λειτουργία του κειμένου.

Επιλέγω εικόνες, για να φτιάξω
τη δική μου ιστορία

ΜΑΘΑΙΝΟΥΜΕ ΓΙΑ ΤΟΝ ΧΡΟΝΟ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ Ή Ο ΧΡΟΝΟΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΦΗΓΗΣΗΣ

ΜΑΘΑΙΝΟΥΜΕ ΚΑΙ ΔΙΑΒΑΖΟΥΜΕ

Η έννοια του χρόνου αποτελεί θεμελιώδες στοιχείο της αφήγησης. Σε κάθε αφήγηση διακρίνουμε τον εξωκειμενικό και τον εσωκειμενικό χρόνο.

Στον **εξωκειμενικό χρόνο** ανήκουν:

- Ο **χρόνος του πομπού**: είναι ο χρόνος κατά τον οποίο ο πομπός-αφηγητής στέλνει το μήνυμά του-αφήγημα.
- Ο **χρόνος του δέκτη**: είναι ο χρόνος κατά τον οποίο ο δέκτης διαβάζει το αφήγημα.
- Ο **χρόνος των γεγονότων**: είναι ο χρόνος κατά τον οποίο διαδραματίζονται τα γεγονότα της αφήγησης.

Για παράδειγμα, θεωρείται ότι στα ομηρικά έπη ο χρόνος του πομπού είναι ο 8ος αιώνας π.Χ. και ο χρόνος των γεγονότων ο 12ος αιώνας π.Χ.: ο χρόνος του δέκτη, βέβαια, μπορεί να είναι οποιαδήποτε εποχή.

ΠΡΟΣΕΧΟΥΜΕ

Ομηρικά έπη		
Χρόνος του πομπού	Χρόνος των γεγονότων	Χρόνος του δέκτη
8ος αιώνας π.Χ.	12ος αιώνας π.Χ.	οποιαδήποτε εποχή

ΜΑΘΑΙΝΟΥΜΕ

Στον **εσωκειμενικό** χρόνο ανήκουν ο **χρόνος της ιστορίας** και ο **χρόνος της αφήγησης**.

Χρόνος της ιστορίας είναι ο πραγματικός χρόνος στον οποίο εκτυλίχθηκαν τα γεγονότα της ιστορίας. Αφορά το πόσο θα διαρκούσαν στην πραγματικότητα και με ποια σειρά θα λάμβαναν χώρα τα γεγονότα που περιλαμβάνει η αφήγηση.

Ο **χρόνος της αφήγησης** δεν συμπίπτει με τον χρόνο της ιστορίας. Είναι η διάρκεια, η σειρά, η συχνότητα των γεγονότων, όπως ακριβώς παρουσιάζονται μέσα στο κείμενο. Ο χρόνος της ιστορίας και ο χρόνος της αφήγησης δεν ταυτίζονται. Αντίθετα, μπορούν να διαφέρουν ως προς τη σειρά παρουσίασης των γεγονότων, ως προς τη διάρκειά τους και ως προς τη συχνότητά τους.

Στην *Ιλιάδα* και στην *Οδύσσεια* π.χ. ο χρόνος της ιστορίας καλύπτει δέκα έτη, ενώ ο Όμηρος παρουσιάζει τα γεγονότα αυτά σε 51 και 41 ημέρες αντίστοιχα (χρόνος της αφήγησης).

Επίσης, στην *Οδύσσεια* του Ομήρου ο ποιητής δεν αρχίζει να διηγείται τις περιπέτειες του Οδυσσέα με τη χρονολογική τους σειρά, δηλαδή από τη στιγμή που έφυγε από την Τροία, αλλά από τη στιγμή που οι άλλοι ήρωες οι οποίοι είχαν εκστρατεύσει εναντίον της Τροίας είχαν επιστρέψει στις πατρίδες τους και μόνο ο Οδυσσέας ήταν αποκλεισμένος στο νησί της Καλυψώς. Μετά την Καλυψώ πηγαίνει στους Φαίακες κι εκεί ο ίδιος ο Οδυσσέας αφηγείται στους Φαίακες, αλλά και σε εμάς τους ακροατές ή αναγνώστες, τα γεγονότα από την αρχή.

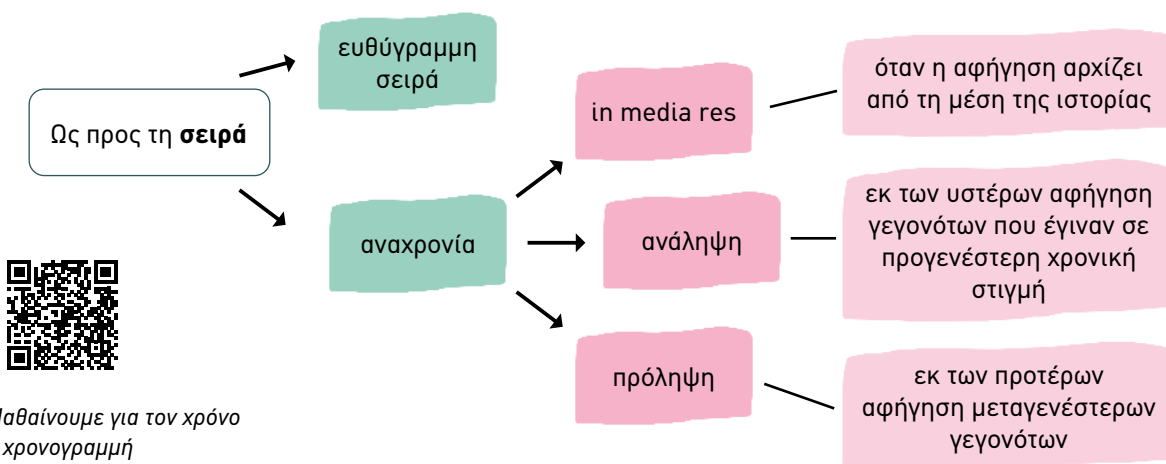
Μαθαίνουμε για τον χρόνο της ιστορίας - Λευκή καταιγίδα

ΠΡΟΣΕΧΟΥΜΕ

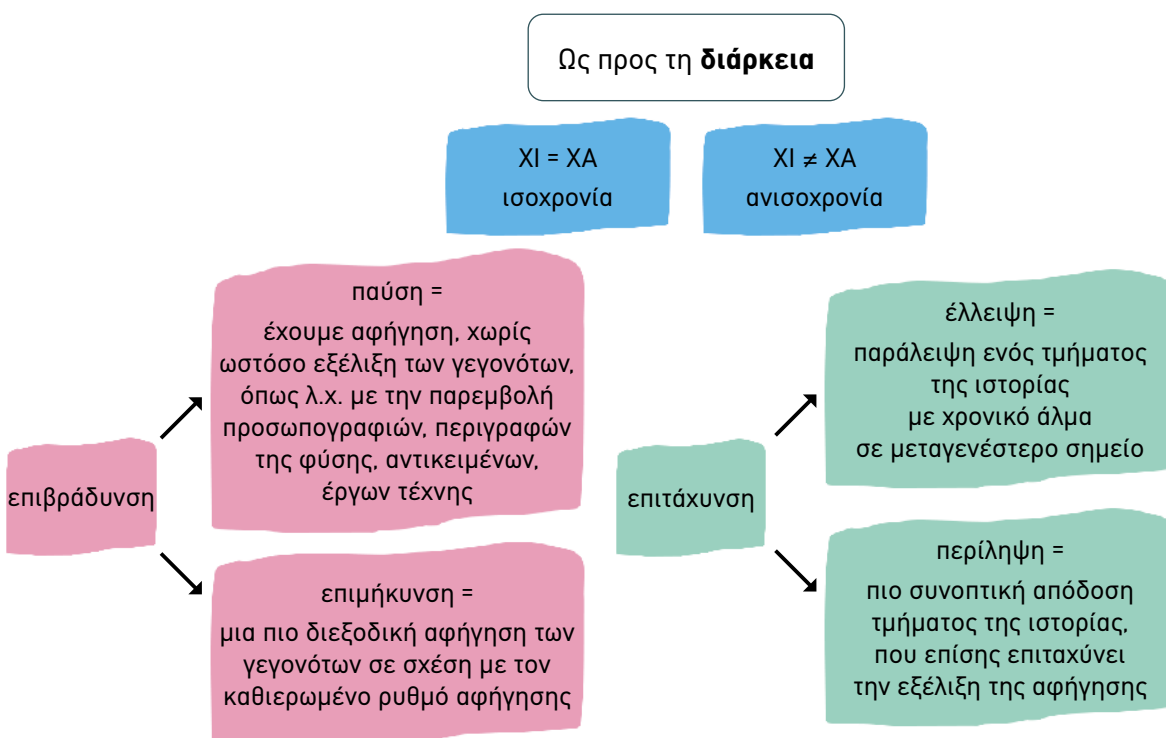
Ο χρόνος στην αφήγηση	
ΕΞΩΚΕΙΜΕΝΙΚΟΣ ΧΡΟΝΟΣ	ΕΣΩΚΕΙΜΕΝΙΚΟΣ ΧΡΟΝΟΣ
Χρόνος πομπού	Χρόνος ιστορίας
Χρόνος δέκτη	Χρόνος αφήγησης
Χρόνος γεγονότων	

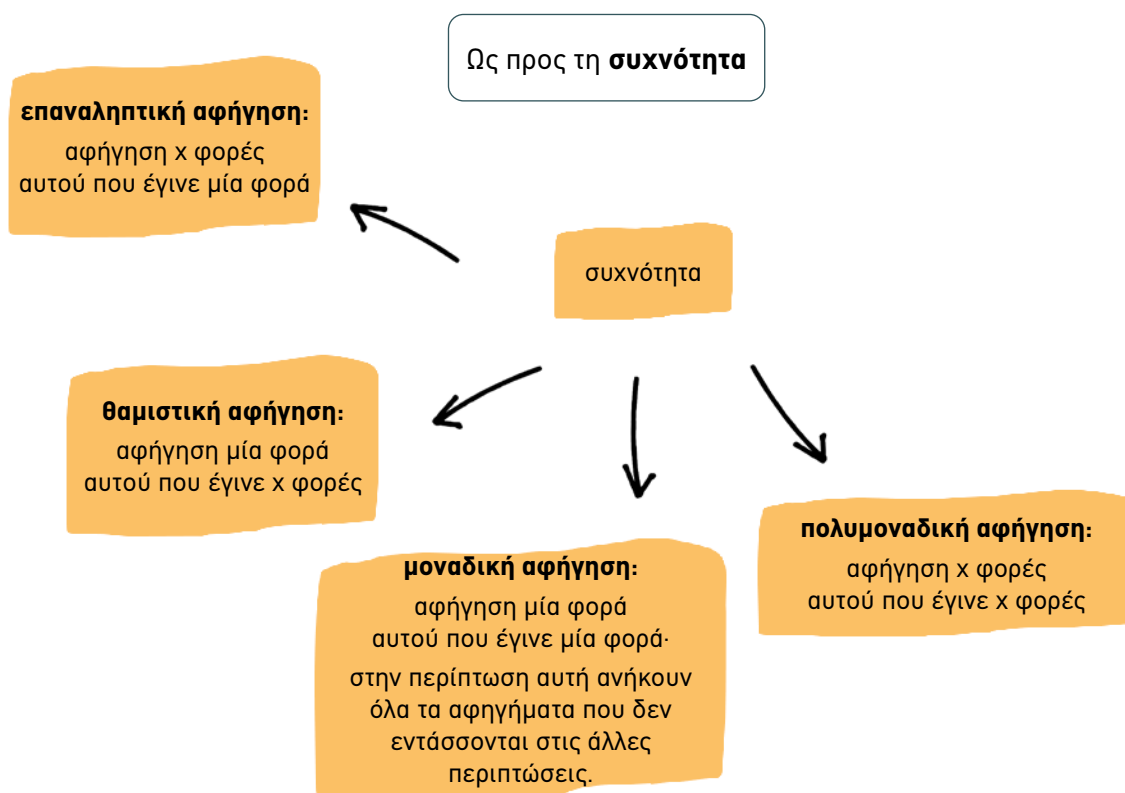
ΠΡΟΣΕΧΟΥΜΕ

Χρόνος αφήγησης - χρόνος ιστορίας Συγκρίνονται ως προς τη		
σειρά	διάρκεια	συχνότητα
α. ευθύγραμμη σειρά	α. ισοχρονία (σκηνή)	α. μοναδική αφήγηση
β. αναχρονία	β. ανισοχρονία	β. πολυμοναδική αφήγηση
in media res	επιβράδυνση	γ. επαναληπτική αφήγηση
ανάληψη	επιτάχυνση	δ. θαμιστική αφήγηση
πρόληψη		

Μαθαίνουμε για τον χρόνο - χρονογραμμή

ΓΡΑΦΟΥΜΕ

Στα κείμενα από το βιβλίο Λογοτεχνίας που έχετε διδαχθεί:

- να εντοπίσετε τον χρόνο της ιστορίας και τις αντίστοιχες δηλωτικές φράσεις. Σκεφτείτε αν αλλάζατε λεκτικά κάποια σημεία τι θα σήμαινε για την αλλαγή του χρόνου.
- να εντοπίσετε αν ο χρόνος των γεγονότων έχει μεγαλύτερη διάρκεια από τον χρόνο της αφήγησης και σε ποια κείμενα αυτή η διάρκεια είναι μικρότερη.
- Αφηγείστε σύντομα ένα περιστατικό της καθημερινότητάς σας.
  - * Καταγράψτε όλα τα γεγονότα της ιστορίας βάζοντάς τα στη φυσική τους σειρά. Στη συνέχεια προσθέστε χρονικούς δείκτες που να προσδιορίζουν όχι μόνο τη χρονική σειρά των γεγονότων αλλά και τη διάρκειά τους.
  - * Γράψτε το σχετικό κείμενο, όπου ο χρόνος του αφηγητή είναι προγενέστερος από τον χρόνο του δέκτη.
  - * Προσθέστε στοιχεία που δηλώνουν επιτάχυνση και επιβράδυνση.
- Επιλέξτε μια ιστορία που ακολουθεί γραμμική χρονολογική σειρά. Να την αφηγηθείτε ξανά ως: (α) αναδρομική αφήγηση, (β) πρόδρομη αφήγηση και (γ) αφήγηση σχολιασμένη από τον αφηγητή.

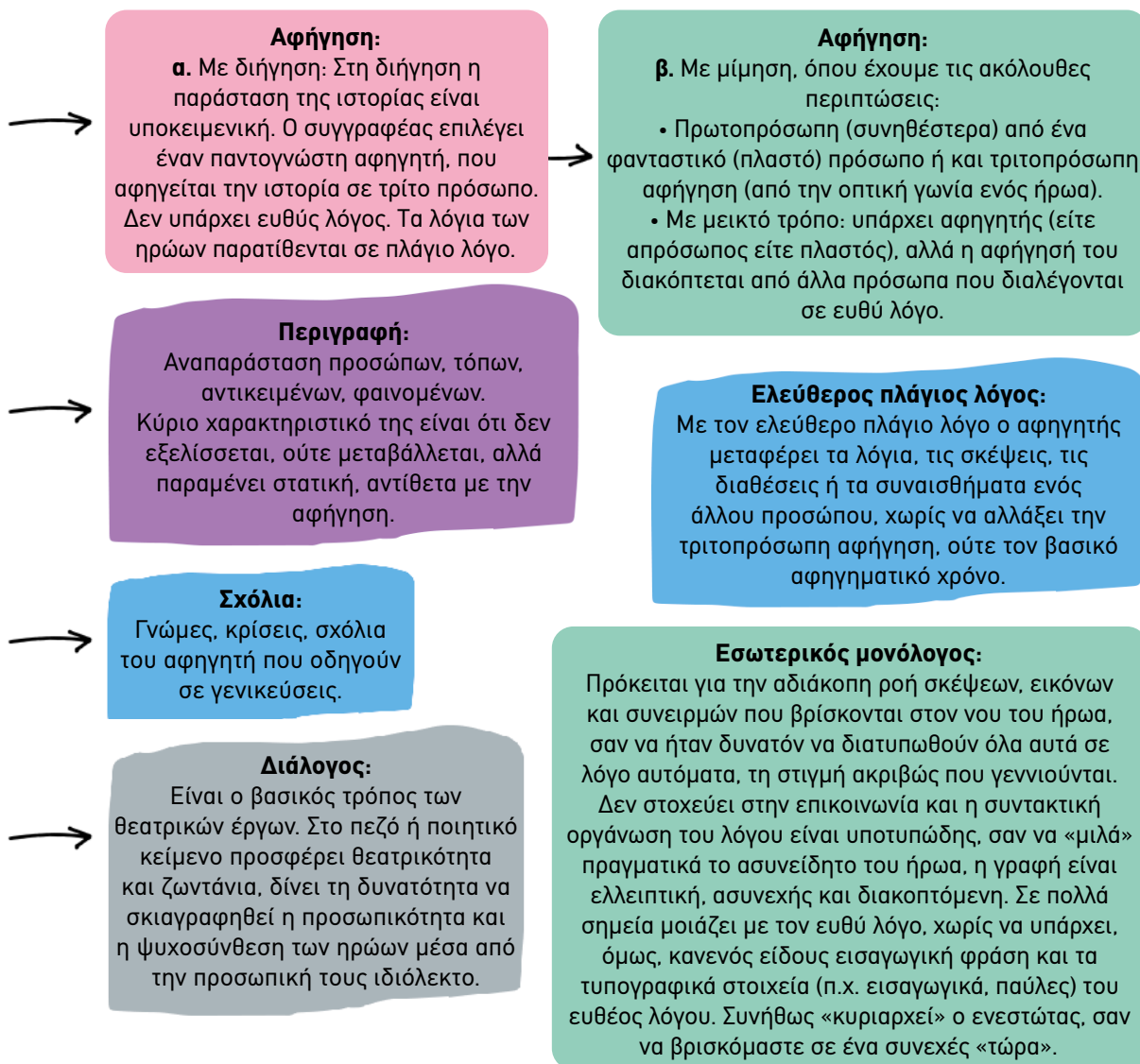
ΜΑΘΑΙΝΟΥΜΕ ΠΩΣ Ο ΑΦΗΓΗΤΗΣ ΛΕΕΙ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ Ή ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΟΙ ΤΡΟΠΟΙ

ΜΑΘΑΙΝΟΥΜΕ ΚΑΙ ΠΡΟΣΕΧΟΥΜΕ

Μαθαίνουμε για τους
αφηγηματικούς
τρόπους 3

Αφηγηματικοί τρόποι: Οι επιλογές του αφηγητή να μας διηγηθεί την ιστορία του

ΔΙΑΒΑΖΟΥΜΕ

- *Ο γυάλινος κόσμος* του Tennessee Williams
- *Η ζωή είναι ωραία* των Roberto Benigni και Vincenzo Cerami

Μαθαίνουμε για τους
αφηγηματικούς
τρόπους

Μαθαίνουμε για τους
αφηγηματικούς
τρόπους 2

ΠΡΟΣΕΧΟΥΜΕ

Τα θεατρικά κείμενα και τα σενάρια γράφονται με διάλογο.

Μαθαίνουμε για τους
αφηγηματικούς
τρόπους - Λεξικό

ΓΡΑΦΟΥΜΕ

- Να αφηγηθείτε μια συνηθισμένη ημέρα ενός χαρακτήρα από τα κείμενα του βιβλίου που διαβάσαμε:
  - * Να προσθέσετε απλώς τα γεγονότα, χρησιμοποιώντας κυρίως ρήματα.
  - * Να προσθέσετε σε ένα σημείο της ιστορίας περιγραφή ενός χώρου της καθημερινότητάς τους.
  - * Να προσθέσετε τον διάλόγό του με ένα πρόσωπο του περιβάλλοντός του.
  - * Να προσθέσετε σχόλια ανάμεσα στα γεγονότα.
  - * Να προσθέσετε τον εσωτερικό μονόλογό του.
- Ian McEwan, *Μηχανές σαν κι εμένα*: Σημειώστε τα σημεία του κειμένου που είναι σχόλια.
- Αργύρης Χιόνης, *Η ομορφιά που γεννιόταν και πέθαινε απαρατήρητη και που, παρ' όλα αυτά, ποτέ δεν το έβαλε κάτω*: Σημειώστε τα σημεία του κειμένου που είναι περιγραφή.
- Στο ποίημα του Charles Baudelaire *Τα μάτια των φτωχών* σάς ζητήθηκε να συνδέσετε έναν φανταστικό διάλογο ανάμεσα σε εσάς και το μικρό αγόρι. Ποια χαρακτηριστικά διαδέτει ένα διαλογικό κείμενο;
- Στο βιβλίο της Λογοτεχνίας σας διδαχθήκατε και θεατρικά κείμενα και σεναριακά. Μετατρέψτε τα σε αφηγηματικό λόγο.
- Να γράψετε μια σκηνή σεναρίου βασισμένη σε ιδιαίτερες στιγμές της σχολικής καθημερινότητας.
- Ο ήρωας της ιστορίας γίνεται μάρτυρας κλοπής. Να ακολουθήστε τα παρακάτω βήματα (όσα θέλετε), αλλάζοντας τη σειρά (αν θέλετε).
  1. Καταγράφουμε τις σκέψεις του ήρωα τη στιγμή που βλέπει την κλοπή με εσωτερικό μονόλογο.
  2. Περιγράφουμε τον χώρο που συμβαίνει το περιστατικό.
  3. Γράφουμε την αφήγηση του περιστατικού, όπως ο ήρωας την καταδέτει στον αξιωματικό υπηρεσίας του Αστυνομικού Τμήματος.

Στοιχεία αφήγησης και περιγραφής στο απόσπασμα
από το έργο *Αναφορά στον Γκρέκο*

ΓΡΑΦΟΥΜΕ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

Γιατί πιστεύω πως τούτος ο σύγχρονος κόσμος όπου ζούμε, ο τυραννισμένος από τον φόβο και την ανησυχία, τη χρειάζεται την ποίηση. Η ποίηση έχει τις ρίζες της στην ανθρώπινη ανάσα, και τι θα γινόμασταν αν η πνοή μας λιγότευε; Είναι μια πράξη εμπιστοσύνης και ένας Θεός το ξέρει αν τα δεινά μας δεν τα χρωστάμε στη στέρηση εμπιστοσύνης.

Γιώργος Σεφέρης, Ομιλία στη Στοκχόλμη κατά την απονομή βραβείου Νόμπελ Δεκέμβρης (1963)

ποίηση

αξιοποιεί τη μεταφορική σημασία λέξεων

λειτουργεί με συνειρμικό τρόπο

δίνει πολλές σημασίες στις λέξεις

αποσκοπεί στη διέγερση συναισθημάτων

χρησιμοποιεί συγκινησιακά φορτισμένο λόγο

χρησιμοποιεί τη φαντασία

δεν παρουσιάζει τα νοήματα φανερά, αλλά τα υπονοεί

αξιοποιεί σύμβολα

έχει πυκνό λόγο, χωρίς περιττές λέξεις και φράσεις

αφορά την υποκειμενική έκφραση των συναισθημάτων

δημιουργεί εικόνες

βασίζεται στον ρυθμό και στη μουσικότητα των λέξεων

ΜΑΘΑΙΝΟΥΜΕ ΚΑΙ ΔΙΑΒΑΖΟΥΜΕ

Η διαφορά μεταξύ ποίησης και πεζογραφίας βρίσκεται στον αναγνώστη, ο οποίος στη μεν πεζογραφία ζητά πληροφορίες και επιχείρημα, ενώ στην ποίηση ξέρει ότι οφείλει να συγκινηθεί.

Jorge Luis Borges

Τα δεμελιώδη στοιχεία του ποιητικού λόγου που τον διαφοροποιούν από την πεζογραφία αφορούν:

1. την ηχητική λειτουργία του ποιητικού λόγου: στίχος, ήχος, ρυθμός, μέτρο, ομοιοκαταληξία
2. τη νοηματική λειτουργία του ποιητικού λόγου: ομιλητής, φωνή, τόνος, εικονοποιία, σημασία.

Ως δημιουργική πράξη με κύριο υλικό της τη γλώσσα, η ποίηση επιλέγει λέξεις, μορφές και συμβάσεις για να επεκτείνει την κυριολεκτική και μονοδιάστατη σημασία τους, τον καθημερινό, χρηστικό λόγο, για να προκαλέσει συναισθήματα, για να δημιουργήσει συγκίνηση, αξιοποιώντας τον ήχο της γλώσσας και επιλέγοντας ποικίλες διατάξεις του γλωσσικού συστήματος – ακόμα και αποκλίνοντας από κανόνες σε όλα τα επίπεδα.

ΠΡΟΣΕΧΟΥΜΕ

«Ποίηση είναι όταν δύο λέξεις συναντιούνται για πρώτη φορά» (ινδιάνικη παροιμία)

- Συμπληρώστε:

Ποίηση είναι .....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

παραδοσιακή ποίηση	μοντέρνα ποίηση
έμμετρος στίχος	ελεύθερος στίχος
συνήθως με ομοιοκαταληξία	εσωτερικός ρυθμός
στροφές	πεζολογία
συχνά εξεζητημένος λεκτικός τόνος	απλός λεκτικός τόνος
κεντρικό σημασιολογικό μήνυμα	διανοητική σκοτεινότητα
συνήθως νόημα προσεγγίσιμο χωρίς μεγάλη δυσκολία	ερμηνευτική ποικιλομορφία
εκφραστική σαφήνεια	εκφραστική τόλμη
λογική σύνδεση νοημάτων	συνειρμική σύνδεση νοημάτων
άρτια επεξεργασμένη μορφή	αυθόρμητη γραφή
προσεγμένο λεξιλόγιο	και καθημερινό λεξιλόγιο
λυρικότητα	και αντιλυρικές λέξεις

Μελετώ τα χαρακτηριστικά της μοντέρνας ποίησης

Μαθαίνουμε για την ποίηση

Η έναρξη της ποιητικής δημιουργίας στη νεότερη Ελλάδα σηματοδοτείται με την παραδοσιακή ποίηση και στη συνέχεια εξελίσσεται σε μορφές νεοτερικής φόρμας, κατά βάση μέσα στη δεκαετία του 1930. Η μετάβαση από τη μία ποιητική μορφή στην άλλη δεν ήταν ξαφνική. Πρόκειται για μια σταδιακή διαδικασία που υλοποιήθηκε από ποιητές και ποιήτριες οι οποίοι/οι οποίες, ανέτρεψαν τα περισσότερα καθιερωμένα στοιχεία της παραδοσιακής ποίησης. Πολύς φορές τα χαρακτηριστικά της μιας ποιητικής μορφής αξιοποιούνται και στην άλλη. Μόνο για λόγους ευκολίας της προσέγγισης και της κατανόησής τους κατηγοριοποιούμε τα βασικά τους χαρακτηριστικά.

ΓΡΑΦΟΥΜΕ

Συμπληρώστε αξιοποιώντας τη μεταφορική σημασία λέξεων:

- Αν ήμουν εποχή, θα ήμουν .....
- Αν ήμουν χρώμα, θα ήμουν .....
- Αν ήμουν ζώο, θα ήμουν .....

- Σε ένα κείμενο τυχαίας επιλογής από το βιβλίο Λογοτεχνίας της τάξης «μαυρίστε» τις περισσότερες λέξεις, αφήνοντας ορατές μόνο κάποιες. Δημιουργήστε ένα ποίημα μοντέρνας τεχνοτροπίας με αυτές τις λέξεις. Μπορείτε να αξιοποιήσετε εργαλεία, όπως:

<https://blackoutpoetry.glitch.me/#>

.....

.....

.....

.....

.....

.....

- Σημειώστε σύντομα σε μια φράση ένα περιστατικό της καθημερινότητάς σας. Πλαισιώστε το με λέξεις που σας δημιουργεί το περιστατικό: συναισθήματα, σκέψεις, χρώματα, ήχους, πρόσωπα, τόπους κτλ. Με τις λέξεις που συγκεντρώσατε γράψτε ένα ποίημα μοντέρνας τεχνοτροπίας.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

- Επιλέξτε ένα ποίημα από το βιβλίο Λογοτεχνίας της τάξης σας. Γράψτε τις λέξεις του ανακατεμένες, ώστε να αποτελούν απλώς μια λίστα λέξεων. Στη συνέχεια, με αυτές τις λέξεις να συνδέσετε ένα ποίημα μοντέρνας τεχνοτροπίας.

.....

.....

.....

.....

- Επιλέξτε μια αγαπημένη σας φράση καθημερινού λόγου, που τη λέτε ή την ακούτε συχνά. Χρησιμοποιήστε την ως τελευταίο στίχο ενός δικού σας ποιήματος.

.....

.....

.....

.....

- Διαβάστε από το βιβλίο Λογοτεχνίας της τάξης σας το ποίημα του Μανόλη Αναγνωστάκη «[Το θέμα είναι τ ό ρ α τι λες...]» και γράψτε ένα ποίημα ισάριθμων στίχων, ξεκινώντας με τη φράση «Το θέμα είναι...» παρουσιάζοντας τη δική σας άποψη για το τι θεωρείτε σημαντικό στη ζωή.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

- Διαβάστε μεγαλόφωνα ένα ποίημα της επιλογής σας.
- Διαβάστε μεγαλόφωνα το ίδιο ποίημα αφαιρώντας τα σημεία στίξης.
- Διαβάστε μεγαλόφωνα το ίδιο ποίημα χωρίς να λάβετε υπόψη σας την ποιητική και στιχουργική μορφή του και αντιμετωπίζοντάς το μορφικά σαν πεζογράφημα.

- Ανοίξτε το βιβλίο σας σε τυχαίες σελίδες και ζητήστε από έναν συμμαθητή ή μια συμμαθήτριά σας να σας πει δύο αριθμούς: ο πρώτος θα είναι η σειρά στη σελίδα που ανοίξατε και ο δεύτερος η λέξη στη σειρά αυτή. Συγκεντρώστε τις λέξεις που προέκυψαν τυχαία και συγγράψτε ένα ποίημα μοντέρνας τεχνοτροπίας.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

- Αναζητήστε στο απόσπασμα από το θεατρικό κείμενο *Γυάλινος κόσμος* του Tennessee Williams, που βρίσκεται στο βιβλίο Λογοτεχνίας της τάξης σας, αποσπάσματα μεταφορικής χρήσης του λόγου. Δημιουργήστε με αυτές έναν διάλογο ανάμεσα σε δύο πρόσωπα, ποιητικής μορφής μοντέρνας τεχνοτροπίας.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

- Αναζητήστε στο διαδίκτυο γκράφιτι με στίχους. Δημιουργήστε ένα βίντεο με αυτά. Ενσωματώστε όποια μουσική υπόκρουση ή τραγούδι σας αρέσει και θεωρείτε ότι ταιριάζει.

• Συμπληρώστε:

Πού θα βρούμε τη λέξη			Η λέξη
Συστάδα 1	κείμενο 7	λέξη 3η του τίτλου	
Συστάδα 1	κείμενο 11	λέξη 1η του τίτλου	
Συστάδα 2	κείμενο 2	λέξη 2η του τίτλου	

ΚΥΝΗΓΙ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟΥ ΘΗΣΑΥΡΟΥ

Βρες την απάντηση, βρες τα βιβλία

Αξιοποιώντας όσα μάδατε στις προηγούμενες σελίδες και με δραστηριότητες παρόμοιες με αυτές με τις οποίες ασχοληθήκατε, θα συνεργαστείτε σε ένα παιχνίδι με ομάδες για να ανακαλύψετε τα μυστικά της γραφής, γράφοντας κι εσείς δικά σας κείμενα.

ΥΠΟΘΕΣΗ: Οι μαθητές και οι μαθήτριες ενός σχολείου προσπαθούν να συγκεντρώσουν βιβλία, για να έχουν τη δυνατότητα να τα δανείζονται και να τα διαβάζουν. Στην προσπάθειά τους αυτή ζητούν τη βοήθεια εκδοτικών οίκων, δημοσιογράφων και κριτικών λογοτεχνίας, αναγνωστών, αναγνωστριών και συγγραφέων. Οι μαθητές και οι μαθήτριες χωρίζονται σε ομάδες που οδηγούνται σε μια δοκιμασία αναζήτησης και κατανόησης της λογοτεχνίας, και λειτουργούν ως:

1. Μέλη εκδοτικού οίκου
2. Δημοσιογράφοι – Κριτικοί λογοτεχνίας
3. Αναγνώστες
4. Συγγραφείς

Τελικός στόχος είναι μέσα από δραστηριότητες –ανάλογες των ομάδων και των ιδιοτήτων τους– να καταλήξουν οι μαθητές στα βιβλία που θέλουν να αποκτήσουν.

ΒΗΜΑ 1

Χωριστείτε σε 4 ομάδες. Κάθε ομάδα θα αναλάβει να κάνει δραστηριότητες σχετικές με τα κείμενα που έχετε διαβάσει στο βιβλίο Λογοτεχνίας. Αν επιλύσετε τη δραστηριότητα που αντιστοιχεί στην ομάδα σας, θα σας δοθούν οδηγίες, για να βρείτε τα βιβλία που θέλετε.

ΒΗΜΑ 2

Κάθε ομάδα προχωράει στην επίλυση της δραστηριότητας που της αναλογεί.

ΓΡΑΦΟΥΜΕ

Ομάδα 1 (Μέλη εκδοτικού οίκου)

Στο κείμενο «[Το θέμα είναι τ ό ρ α τι λες...]» του Μανόλη Αναγνωστάκη ακολουθώντας τους αριθμούς, επιλέξτε τα γράμματα και σχηματίστε τη λέξη-κλειδί:

Το θέμα είναι τώρα τι² λες.
 Καλά φάγαμε, καλά ήπ⁴ιαμε.
 Καλά τη φέραμε τη ζω³ ή⁵ μας ως εδώ.
 Μικροζημίες και μικροκέρδη σ'υμψηφίζοντας.
 Το θέμα είναι τώρα τι λες.

Δημιουργήστε ένα ποίημα μοντέρνας τεχνοτροπίας με πρώτη λέξη του τη λέξη-κλειδί που ανακαλύψατε. Ανεβάστε το ποίημά σας στον ψηφιακό χώρο της τάξης σας.

ΓΡΑΦΟΥΜΕ

Ομάδα 2 (Δημοσιογράφοι – Κριτικοί λογοτεχνίας)

Στο κείμενο του Κ.Π. Καβάφη «Che fece... il gran rifiuto» στη σχετική δραστηριότητα ΨΜΑ δημιουργήσατε δύο φράσεις. Γράψτε ένα ποίημα μοντέρνας τεχνοτροπίας με την άποψή σας σχετικά με τις φράσεις αυτές. Ανεβάστε το ποίημά σας στον ψηφιακό χώρο της τάξης σας.

ΓΡΑΦΟΥΜΕ

Ομάδα 3 (Αναγνώστες)

Συγκεντρώστε τις λέξεις που βρήκατε στο κρυπτόλεξο στη δραστηριότητα που σας δόθηκε στο κείμενο *Πατρίδα* της Warsan Shire. Συνδέστε ένα ποίημα μοντέρνας τεχνοτροπίας με αυτές τις λέξεις, όπου θα εκφράζετε τις δικές σας σκέψεις και τα δικά σας συναισθήματα για το τι πραγματικά αξίζει στη ζωή ενός ανθρώπου. Ανεβάστε το ποίημά σας στον ψηφιακό χώρο της τάξης σας.

ΜΑΘΑΙΝΟΥΜΕ

Ομάδα 4 (Συγγραφείς)

Δημιουργήστε μια λίστα με τους λογοτεχνικούς όρους που διδαχθήκατε στο βιβλίο *Λογοτεχνίας*. Συμπληρώστε δίπλα τι θυμάστε ότι σημαίνουν οι όροι αυτοί. Μπορείτε να τους σημειώσετε σε ένα οποιοδήποτε ψηφιακό αρχείο συγκέντρωσης υλικού (π.χ. ινφογραφήματα, εννοιολογικοί χάρτες). Ανεβάστε το υλικό σας στον ψηφιακό χώρο της τάξης σας.

ΒΗΜΑ 3

ΓΡΑΦΟΥΜΕ

Η πρώτη ομάδα (Μέλη εκδοτικού οίκου) παρουσιάζει σε ένα γραπτό κείμενο κριτικής το έργο ενός ή μιας συγγραφέα από το βιβλίο *Λογοτεχνίας*, ώστε να πείσει τον εκδοτικό οίκο ότι αξίζει να εκδώσουν τα βιβλία του. Ανεβάστε το κείμενό σας στον ψηφιακό χώρο της τάξης σας.

ΓΡΑΦΟΥΜΕ

Η δεύτερη ομάδα (Δημοσιογράφοι – Κριτικοί λογοτεχνίας) παρουσιάζει σε ένα γραπτό κείμενο κριτικής το έργο ενός ή μιας συγγραφέα από το βιβλίο Λογοτεχνίας της τάξης σας. Ανεβάστε το κείμενό σας στον ψηφιακό χώρο της τάξης σας.

ΔΙΑΒΑΖΟΥΜΕ ΚΑΙ ΜΑΘΑΙΝΟΥΜΕ

Η τρίτη ομάδα (Αναγνώστες) διαβάζει τις βιογραφίες συγγραφέων της επιλογής τους (ανάλογα με τον αριθμό των μαθητών και μαθητριών) από το βιβλίο Λογοτεχνίας, κρατάει σημειώσεις και τις παρουσιάζει σε προφορικό λόγο σαν να συστήνει κάποιον σε μια παρέα. Μαγνητοσκοπήστε ή βιντεοσκοπήστε τον συμμαθητή ή τη συμμαθήτριά σας που θα κάνει την παρουσίαση και ανεβάστε το υλικό σας στον ψηφιακό χώρο της τάξης σας.

ΓΡΑΦΟΥΜΕ

Η τέταρτη ομάδα (Συγγραφείς) γράφει ένα αυτοβιογραφικό σημείωμα σε πρώτο πρόσωπο, επιλέγοντας όποιον ή όποια συγγραφέα από το βιβλίο Λογοτεχνίας θέλουν να «υποδυθούν» και αντλώντας σχετικές πληροφορίες από το διαδίκτυο. Ανεβάστε το κείμενό σας στον ψηφιακό χώρο της τάξης σας.

ΒΗΜΑ 4

ΜΑΘΑΙΝΟΥΜΕ

Κάθε ομάδα θα παρουσιάσει στην ολομέλεια τα αποτελέσματα της δράσης της. Οι τέσσερις ομάδες στη συνέχεια θα λάβουν οδηγίες για να ανακαλύψουν τα βιβλία που θέλουν από τις βιβλιοθήκες που θα γνωρίσουν.

Σας δίνεται σε ένα qr code η ιστοσελίδα με το Δίκτυο Ελληνικών Βιβλιοθηκών της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Ελλάδος. 266 βιβλιοθήκες σε όλη την Ελλάδα περιμένουν να τις γνωρίσετε! Βρείτε αυτή που είναι στην πόλη σας ή δίπλα στην πόλη σας και διαβάστε τις σχετικές πληροφορίες. Περιηγηθείτε την ιστοσελίδα, γνωρίστε τις βιβλιοθήκες της χώρας μας, ακούστε τα podcast με τα βιβλία που κάθε χρόνο επιλέγονται και διαβάζονται και ακολουθήστε την Εθνική Βιβλιοθήκη στα social media.

<https://network.nlg.gr/>

Δίκτυο
Ελληνικών
Βιβλιοθηκών

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

Αθανασόπουλος, Β. (2014). *Οι ιστορίες του κόσμου*. Αθήνα: Πατάκης.

Αριστοτέλης (2008) *Ποιητική*, εκδόσεις Ζήτρος

Βακάλη, Α. (2014) *Η παραγωγή γραπτού λόγου στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση μετά το 1975 : Από την Έκθεση στη Δημιουργική Γραφή*. Διδακτορική Διατριβή. Φλώρινα: Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας.

Chatman, S. (1990). *Coming to Terms. The Rhetoric of Narrative in Fiction and Film*. Ithaca – London: Cornell University Press.

Booth, W. C. (1983). *The Rhetoric of Fiction*, Chicago: U of Chicago P.

Genette, G. (2007), *Σχήματα III. Ο Λόγος της Αφήγησης: Δοκίμιο Μεθοδολογίας και άλλα κείμενα* (Μετάφραση: Μπ. Λυκούδης, επιμέλεια: Ερ. Καφωμένος). Αθήνα: Πατάκης.

James, H. (1991). *Η Τέχνη της Μυθοπλασίας*, Αθήνα: Άγρας.

Κωτόπουλος, Τ. Η. (2016) Εργαστήριο Δημιουργικής Γραφής: η ποιητική της ανατροπής στη σύγχρονη εκπαιδευτική πράξη ή ένας δομικός εναγκαλισμός με την κουλτούρα της οικονομικής αποτελεσματικότητας της εκπαίδευσης στο σύγχρονο ευρωπαϊκό καπιταλισμό; Στο *Από τη Ρόζα Λούξεμπουργκ στο Τερατώδες Είδωλο της Ευρώπης. Οι παθογένειες του καπιταλιστικού συστήματος*, Καλεράντε Ε., Βαμβακίδου Ι., Σολάκη Α. (επιμ.). Τρίκαλα: Εκδόσεις Επέκεινα, σελ. 351 – 367.

Κωτόπουλος, Τ.Η., Βακάλη, Α.Π., Γεωργιάδης, Γ., Κουλουκάση, Αικ., Καλαϊτζή, Αν., & Σταμπουλίδου, Αν. (2023). *Θεωρία και Πράξη της Δημιουργικής Γραφής στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση*. Αθήνα: Πατάκης.

Λυσίας, *Επιτάφιος*, Μτφρ. Σ. Τζουμελέας. [1939] χ.χ.

Λυσίας. *Λόγοι*. Μετάφραση, σχόλια. Ι–ΙΙ. Αθήνα: Ζαχαρόπουλος.

Ξενοφώντας, *Ελληνικά, Βιβλίο 2, Κεφάλαιο 2, §3*, Μτφρ. Ρ. Ρούφος. [1966] 2000. *Ξενοφώντας Ελληνικά. Ι–ΙΙ*. Αθήνα: Ωκεανίδα. [1η έκδ. Αθήνα: Γαλαξίας].

Παπαντωνάκης, Γ. Κωτόπουλος, Τ.Η. *Σκηνη-*

κό-χαρακτήρες-πλοκή, Διαβάζοντας ένα λογοτεχνικό κείμενο για παιδιά, νέους και ενήλικες, Εκδοτικός Όμιλος Ίων, 201

Παρίσης, Ι. & Παρίσης, Ν. *Λεξικό Λογοτεχνικών Όρων*, Ανακτήθηκε από http://ebooks.edu.gr/ebooks/v/html/8547/4716/Lexiko-Logotechnikon-Oron-Gymnasiou-Lykeiou_html-apli/index.html στις 12.12.2023.

Σουλιώτης, Μ. κ.ά. (2012). *Δημιουργική γραφή, Οδηγίες πλεύσεως*, Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού Κύπρου, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Υπηρεσία Ανάπτυξης προγραμμάτων.

Pirandello, L. (2011) *Έξι πρόσωπα αναζητούν συγγραφέα*, εκδ. Ηριδανός

Todorov, T. (1989). *Ποιητική*, Καστρινάκη Αγγ. (μτφρ.). Αθήνα: Γνώση.

Zusak, M. (2014). *Η κλέφτρα των βιβλίων*. Αθήνα: εκδόσεις Ψυχογιός

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

Abrams, P. A. (2006). *Evolution of resource-exploitation traits in a generalist consumer; the evolution and coexistence of generalists and specialists*. *Evolution*. 60:427-439.

Campbell, J. (1949). *The Hero with a Thousand Faces*, New World Library.

Cawelti, J. (1976). *Adventure, Mystery, and Romance: Formula Stories as Art and Popular Culture*, University of Chicago Press

Fenza, D. (2008), Afterword, in: Harper, G.& Kroll, J. (Eds.), *Creative Writing Studies*, Clevedon – Buffalo – Toronto, Multilingual Matters LTD, pp.165-166.

Forster, E. M. (2000) [1927]. *Aspects of the Novel*. London: Penguin.

O'Rourke, R.(2005), *Creative writing: education, culture and community*, *National Institute of Adult Continuing Education* (England and Wales), Leicester: NIACE.

Stanzel, F.K. (1986). *A theory of narrative*, London: Cambridge University Press.

Tilley, A. (1992). *Plot Snakes and the Dynamics of Narrative Experience*, Gainesville, FL: University Press of Florida.

Vonnegut, K. (1981) *Palm Sunday*, Random House Publishing Group

